

Dobra pitanja - dobri odgovori

Poštovani S. Dhammika

Prevod **Mladen Danić, Nenad Ivanović, Branislav Kovačević**
Samo za besplatnu distribuciju, kao dar Dhamme

<http://www.geocities.com/budizam/index.html>

Predgovor –

1. Šta je budizam? –

2. Osnovni budistički pojmovi –

3. Budizam i ideja boga –

4. Pet pravila morala –

5. Preporadanje --

6. Meditacija –

7. Mudrost i saosećanje –

8. Vegetarijanstvo –

9. Sreća i sudbina –

10. Monasi i monahinje –

11. Budistički kanon –

12. Istorija i razvoj –

13. Postati budista

Predgovor 4. prepravljenom izdanju

Pre nekih 18 godina grupa budističkih učenika sa Singapurskog univerziteta došla je kod mene i požalila se da često imaju problema da odgovore na pitanja o budizmu koja im razni ljudi postavljaju. Zamolio sam ih da mi daju primere takvih pitanja i oni su to i učinili. Bio sam šokiran da pametni, dobro obrazovani mladi budisti znaju toliko malo o svojoj religiji i imaju toliko problema da je objasne drugima. Pribeležio sam mnoga od njihovih pitanja, dodao neka koja su i meni samom često bila postavljena i tako je nastala knjižica **Dobra pitanja - dobri odgovori**. Ono što je bilo namenjeno samo mladim Singapurcima dobilo je, na moje iznenađenje i radost, međunarodnu čitalačku publiku. Tako je englesko izdanje štampano u preko 150.000 primeraka, a ono je kasnije bilo i više puta obnavljano u SAD, Maleziji, Indiji, Tajlandu i na Šri Lanki. Knjige je prevedena na 14 jezika, najnoviji prevod je na bhasa-indonežanski i na španski. U ovom četvrtom i proširenom izdanju dodao sam još neka pitanja i pružio, nadam se, dobre odgovore na njih. Dodao sam takođe poglavlje sa izborom Budinih izreka. Neka ova knjižica nastavi da podstiče interesovanje za Budinu Dhammu.

S. Dhammika, Singapur, 2005.

1. Šta je budizam?

Pitanje: Šta je budizam?

Odgovor: Naziv budizam dolazi od reči *buddhi*, što znači "probuditi se", te se zato za budizam može reći da je filozofija probuđenja. Ova filozofija ima svoje poreklo u iskustvu čoveka Sidhate Gotame, znanog i kao Buda, koji je sam sebe probudio u 35. godini života. Budizam je sada star 2500 godina i ima oko 300 miliona sledbenika širom sveta. Do unazad stotinak godina budizam je bio uglavnom azijska filozofija, ali onda počinje da pridobija sve više sledbenika u Evropi, Australiji i Severnoj Americi.

Pitanje: Dakle, budizam je filozofija?

Odgovor: Reč filozofija dolazi od reči *philo*, koja znači "ljubav", i *sophia*, koja znači "mudrost". Dakle, filozofija je ljubav prema mudrosti ili ljubav i mudrost, pri čemu oba značenja savršeno opisuju budizam. Budizam uči da moramo pokušati da razvijemo svoje intelektualne sposobnosti do njihovih krajnjih granica, tako da smo u stanju da bolje razumemo. On nas takođe uči da razvijamo ljubav i blagonaklonost, tako da svakom biću možemo biti poput istinskog prijatelja. Dakle, budizam jeste filozofija, ali ne obična filozofija. On je vrhunska filozofija

Pitanje: Ko je bio Buda?

Odgovor: Godine 563. rodilo se dete u kraljevskoj porodici na severu Indije. Dečak je rastao u bogatstvu i luksuzu, ali je na kraju otkrio da materijalno bogatstvo i imetak ne garantuju sreću. Duboko ga je potresla patnja koju je video svuda oko sebe i odlučio je da pronađe put do trajne ljudske sreće. Kada je imao 29 godina, napustio je ženu i dete i krenuo od jednog do drugog velikog religijskog učitelja toga doba, kako bi učio od njih. Mnogo čemu su ga oni podučili, ali nijedan zapravo nije znao pravi uzrok čovekove patnje i kako se ona može prevazići. Na kraju je, posle šest godina učenja, borbe i meditacije, doživeo nešto što je razvejalo svako neznanje u njemu i on je iznenada razumeo. Od tog dana nazivan je Buda, Probuđeni. Živeo je još 45 godina, tokom kojih je putovao po čitavoj severnoj Indiji, podučavajući druge ljude onome što je sam otkrio. Njegova samilost i strpljenje prešli su u legendu i imao je hiljade sledbenika. U 80. godini, star i bolestan, ali još uvek dostojanstven i vedar, konačno je preminuo.

Pitanje: Nije li to neodgovorno sa Budine strane što je napustio ženu i dete?

Odgovor: Odluka da napusti porodicu za Buda svakako nije bila laka. Sigurno je dugo pre toga bio zabrinut i neodlučan. Ali se našao pred izborom: da li da sebe posveti porodici ili čovečanstvu. Na kraju, velika saosećajnost navela ga je da sebe posveti čitavom svetu i čitav svet još uvek uživa plodove te žrtve. To nije bilo neodgovorno. Bila je to možda najznačajnija žrtva koja je ikada učinjena.

Pitanje: Ako je Buda mrtav, kako nam on može pomoći?

Odgovor: Faradej, koji je otkrio elektricitet, takođe je mrtav, ali nam njegovo otkriće i dalje pomaže. Luj Paster, koji je pronašao lek za mnoge bolesti, takođe je mrtav, ali njegova medicinska otkrića još uvek spašavaju živote. Leonardo da Vinči, koji je stvorio umetnička remek-dela, jeste mrtav, ali to što je on stvorio može još uvek da nadahne srce i pruži radost. Veliki heroji i heroine su možda mrtvi već vekovima, ali kada čitamo o njihovim delima i dostignućima, ona nas još uvek nadahnjuju da radimo isto što i oni. Da, Buda je umro, ali 2500 godina kasnije njegovo učenje još uvek pomaže ljudima, njegov primer još uvek inspiriše, njegove reči još uvek menjaju živote.

Pitanje: Da li je Buda bio bog?

Odgovor: Ne, nije. On nije ni tvrdio da je bog, božije dete, čak ni njegov glasnik. On je bio ljudsko biće koje je sebe usavršilo i učilo da ukoliko sledimo njegov primer i mi sami sebe možemo da usavršimo.

Pitanje: Ako Buda nije bog, zašto ga ljudi obožavaju?

Odgovor: Ima različitih vrsta obožavanja. Kada neko obožava boga, on ga slavi, prinosi mu žrtvu i moli da mu ispuni neku želju, verujući da bog čuje njegovo slavljenje, da prima žrtvu i odgovara na molitve. Budisti ne praktikuju tu vrstu obožavanja. Druga vrsta obožavanja jeste kada iskazujemo poštovanje nekome ili nečemu čemu se divimo. Kada učitelj uđe u učionicu, đaci ustanu, kada sretnemo nekog značajnog, rukujemo se, kada se svira himna stojimo mirno. To su sve gestovi poštovanja i ukazuju na naše divljenje prema određenoj osobi ili stvari. Budisti praktikuju ovakvu vrstu predanosti. Budina statua sa rukama što mirno počivaju sklopljene u krilu i njegov saosećanjem ispunjen osmeh podsećaju nas na potrebu da razvijamo mir i ljubav unutar sebe. Miris mirisnih štapića podseća nas na vrlinu koja sve prožima, sveća ili lampa nas podsećaju na svetlost znanja, a cvetovi, koji brzo klonu i osuše

se, podsećaju nas na prolaznost. Kada se klanjamo, mi izražavamo svoju zahvalnost Budi za sve ono što nam je njegovo učenje dalo. To je značenje budističkog izražavanja poštovanja.

Pitanje: Ali ja sam čuo ljude koji kažu da budisti obožavaju idole.

Odgovor: Ovakve tvrdnje samo pokazuju nerazumevanje onoga ko ih govori. Rečnik reč "idol" objašnjava kao "sliku ili kip koja se obožava kao božanstvo". Kao što smo već videli, budisti ne veruju da je Buda bio bog, pa kako bi onda mogli da veruju da je komad drveta ili metala bog? Sve religije koriste simbole da predstave svoja različita verovanja. U taoizmu, jin-jang dijagram se koristi da simbolizuje harmoniju među suprotnostima. U šikizmu, mač se koristi da simbolizuje duhovnu borbu. U hrišćanstvu riba simbolizuje Hristovo prisustvo, a krst njegovo žrtvovanje. U budizmu, statua Bude podseća na ljudsku dimenziju u budističkom učenju, na činjenicu da je budizam okrenut čoveku, a ne bogu, da moramo pogledati u sebe same, a ne izvan sebe, kako bismo pronašli savršenstvo i razumevanje. Zato, reći da budisti obožavaju idole jeste isto toliko besmisleno kao i reći da hrišćani obožavaju ribu ili geometrijski oblik.

Pitanje: Zašto ljudi u budističkim hramovima rade razne čudne stvari?

Odgovor: Mnoge stvari nam se mogu učiniti čudnim ako ih ne razumemo. Umesto da ih odbacimo kao čudne, trebalo bi da pokušamo da pronađemo njihovo značenje. Međutim, istina je da neke od stvari koje budisti čine imaju koren u narodnom sujuverju i nerazumevanju, više nego u Budinom učenju. A takva nerazumevanja nije teško pronaći ne samo u budizmu, već i u drugim religijama. Buda je jasno i do detalja podučavao i ukoliko neki ljudi ne uspevaju da to razumeju, on se ne može zbog toga okrivljavati. Ima jedan odlomak u budističkim tekstovima:

Ako neko ko je bolestan ne traži sebi lek čak i kada je lekar pored njega, ne treba zbog toga okrivljavati lekara. Na isti način, kada nekoga muči bolest patnje, a ne traži pomoć od Bude, to nije Budina greška. (Jn. 28-9)

Ne bi trebalo ni budizam, niti bilo koju drugu religiju procenjivati na osnovu onih koji je ne upražnjavaju na pravi način. Ako želiš da saznaš pravo budističko učenje, čitaj Budine reči ili razgovaraj sa onima koji ih pravilno razumeju.

Pitanje: Postoji li u budizmu nešto kao Božić?

Odgovor: Prema tradiciji, princ Sidhata je bio rođen, postao probuđen i umro na dan punog Meseca u vesaku, drugom po redu mesecu u starom indijskom kalendaru, što odgovara aprilu-maju u zapadnom kalendaru. Na taj dan budisti u svim zemljama proslavljaju ove događaje tako što odlaze u hramove, učestvuju u različitim ceremonijama ili možda provode dan meditirajući.

Pitanje: Ako je budizam toliko dobar, zašto su neke budističke zemlje tako siromašne?

Odgovor: Ako pod siromaštvom mislite na ekonomsko siromaštvo, onda je tačno da su neke budističke zemlje siromašne. Ali ako pod time mislite na nizak kvalitet života, onda su možda neke budističke zemlje vrlo bogate. Sjedinjene Države su, na primer, ekonomski bogata i moćna zemlja, ali stopa kriminala je jedna od najviših u svetu, na milione starih ljudi su zaboravila sopstvena deca i oni umiru od samoće u staračkim domovima, nasilje u porodici,

zloupotreba dece, narkomanija su ogroman problem i svaki treći brak biva završen razvodom. Bogati po novcu, ali možda siromašni po kvalitetu života. Ako sada pogledate neke tradicionalno budističke zemlje, nailazite na sasvim drugačiju situaciju. Roditelje cene i poštuju sopstvena deca, stopa kriminala je relativno niska, razvodi i samoubistva su retki i tradicionalne vrednosti kao što je blagost karaktera, velikodušnost, gostoprimstvo prema strancima, tolerancija i poštovanje drugih jesu još uvek jake. Dakle, te zemlje su ekonomski zaostale, ali možda sa višim kvalitetom života nego Sjedinjene Države. Međutim, čak i ako budističke zemlje procenjujemo samo prema njihovim ekonomijama, jedna od najbogatijih i ekonomski najdinamičnijih zemalja u svetu je Japan, gde veliki procenat populacije sebe označava kao budiste.

Pitanje: Zašto ne čujemo tako često o humanitarnom radu budista?

Odgovor: Možda zato što budisti ne osećaju potrebu da se hvale dobrim koje su učinili. Pre nekoliko godina japanski budistički vođa Nikho Nirvano primio je Templton nagradu za svoj rad na unapređenju harmonije među religijama. Slično tome, jedan tajlandski budistički monah je nedavno dobio prestižnu Magejsej nagradu za svoj izvanredan rad među zavisnicima od droga. Godine 1987. još jedan tajlandski monah, poštovani Kantajapivat dobio je Nagradu za mir norveške dece za svoj dugogodišnji rad na zbrinjavanju dece beskućnika u ruralnim područjima. I šta reći o zamašnim socijalnim programima koje među siromašnima u Indiji sprovodi Zapadni budistički red? Izgradili su škole, domove za decu, ambulante i male radionice za održiv ekonomski razvoj zajednica. Budisti pomoć pruženu drugima vide kao izraz svoje religijske prakse, baš kao i druge religije, ali isto tako veruju da oko toga ne treba praviti veliku reklamu i sopstvenu promociju.

Pitanje: Zašto ima toliko budističkih škola?

Odgovor: Mnogo je različitih vrsta šećera -- braon šećer, beli šećer, šećer u kockama, sirup i šećer u prahu, ali je sve to šećer i ukus mu je sladak. Proizvodi se u različitim oblicima, tako da se može koristiti na različite načine. Sa budizmom je isto: postoji teravada budizam, zen budizam, škola čiste zemlje, jogačara budizam i vađrajana budizam, ali je sve to učenje Bude i ima isti ukus -- ukus slobode. Budizam je evoluirao u različite forme kako bi bio relevantan za različite kulture u kojima postoji. Bio je reinterpetiran tokom vekova, kako bi ostao relevantan za nove generacije. Spolja gledano, vrste budizama koje danas imamo mogu izgledati vrlo različite, ali u središtu svih njih jesu **četiri plemenite istine** i isto tako **plemeniti osmostruki put**. Sve glavne religije, uključujući budizam, podelile su se u škole i pravce. Možda je razlika između budizma i nekih drugih religija u tome što su njegove različite škole uvek bile vrlo tolerantne i prijateljski nastrojene jedna prema drugoj.

Pitanje: Vi sigurno imate visoko mišljenje o budizmu. Pretpostavljam da verujete da je on jedina ispravna religija, a da su sve druge pogrešne.

Odgovor: Nijedan budista koji razume Budino učenje ne misli da su druge religije pogrešne. Niko ko se zaista potrudio da upozna druge religije, sa otvorenim umom, ne bi mogao nešto tako pomisliti. Prva stvar koju uočite kada proučavate različite religije jeste koliko one imaju zajedničkog. Sve religije slažu se u tome da je sadašnje stanje čovečanstva nezadovoljavajuće. Sve veruju da je promena stava i ponašanja neophodna da bi se to stanje popravilo. Sve uče etici koja obuhvata ljubav, blagonaklonost, strpljenje, velikodušnost i društvenu odgovornost i sve prihvataju postojanje neke vrste Apsoluta. One koriste različiti jezik, različite nazive i različite simbole da opišu i objasne te stvari. Samo kada se ljudi uskogrudo vežu za svoj

specifičan način viđenja stvari, tada se javljaju netolerancija, oholost i uverenje da smo samo mi u pravu.

Zamislimo Engleza, Francuza, Kineza i Indonežanina kako posmatraju šolju. Englez kaže: "Ovo je šolja." Francuz odgovara: "Ne, to je *tasse*." Tada Kinez doda: "Obojica grešite. To je *pei*." Na kraju im se Indonežanin nasmeje i kaže: "Kako ste glupi. To je *cawan*." Onda Englez uzme rečnik i pokaže ostalima: "Mogu da dokažem da je ovo šolja. Tako kaže moj rečnik." "Onda tvoj rečnik greši", kaže Francuz, "jer moj rečnik jasno kaže da je to *tasse*." Kinez počne da se buni: "Moj rečnik kaže da je to *pei*, a on je hiljadama godina stariji od vašeg i mora biti da je u pravu. Pored toga, više ljudi govori kineski nego bilo koji drugi jezik. Zato to mora biti *pei*." Dok se oni tako prepiru među sobom, dođe neki drugi čovek i otpije iz šolje, govoreći im: "Bilo da ovo zovete šolja, *tasse*, *pei* ili *cawan*, svrha šolje je da se u njoj drži voda, kako bi mogla da se pije. Prestanite da se svađate i pijte, prestanite da se prepirete i ugastite svoju žeđ." To je budistički stav prema drugim religijama.

Pitanje: Neki ljudi kažu: "Sve su religije zapravo iste." Da li biste se složili sa njima?

Odgovor: Religija je pojava suviše kompleksna i raznovrsna da bi mogla biti obuhvaćena jednom takvom tvrdnjom. Budisti bi mogli reći da takva tvrdnja sadrži u sebi element i netačnosti i istine. Budizam uči da ne postoji vrhovni bog, dok hrišćanstvo, na primer, uči da postoji. Po meni je to vrlo važna razlika. Međutim, jedan od najlepših odlomaka u Bibliji kaže:

Ako jezike čovečije i anđeoske govorim a ljubavi nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči. I ako imam proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu vjeru da i gore premještam, a ljubavi nemam, ništa nisam. I ako razdam sve imanje svoje, i ako predam tijelo svoje da se sažeže, a ljubavi nemam, ništa mi ne pomaže. Ljubav dugo trpi, malokrvna je; ljubav ne zavidi; ljubav se ne veliča; ne nadima se. Ne čini što ne valja, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli o zlu. Ne raduje se nepravdi, a raduje se istini. Sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi. (Poslanica Korinćanima, 13:1-7)

To je upravo ono što podučava budizam -- da je kvalitet našeg srca važniji od bilo kakve natprirodne moći koju bismo mogli steći, sposobnosti da proričemo budućnost, snage naše vere ili bilo kakvog ekstravagantnog gesta koji bismo mogli učiniti. Zato, kad se povede reč o teološkim pojmovima i teorijama, budizam i hrišćanstvo se sigurno razlikuju. Ali kada dođe do kvaliteta srca, etika i ponašanje su vrlo slični.

Pitanje: Je li budizam naučan?

Odgovor: Pre nego što odgovorim na ovo pitanje, najbolje bi prvo bilo definisati reč "nauka". Nauka je, prema rečniku, "znanje koje je moguće organizovati u sistem, a koje se zasniva na posmatranju i testiranju činjenica, kao i formulisanju opštih prirodnih zakona. Dakle sve ono što je moguće proučavati na egzaktn način." Postoje delovi budizma koji se ne uklapaju u ovu definiciju, ali njegovo centralno učenje, četiri plemenite istine, bi gotovo sigurno moglo da se uklopi. Patnja, prva plemenita istina, jeste iskustvo koje je moguće definisati, iskusiti i izmeriti. Druga plemenita istina tvrdi da patnja ima svoj prirodni uzrok, želju, koju je isto tako moguće definisati, iskusiti i izmeriti. Nikada se ne pokušava da se patnja definiše terminima metafizike ili mitova. Prema trećoj plemenitoj istini, patnja prestaje ne oslanjanjem na neko vrhovno biće, verom i molitvama, već jednostavno uklanjanjem uzroka. To je automatski proces. Četvrta plemenita istina, put koji vodi do prestanka patnje, opet, nema nikakve veze sa

metafizikom, već zavisi od ponašanja na poseban način. I opet, to ponašanje je podložno testiranju. Budizam odbacuje pojam vrhovnog bića, baš kao i nauka, i poreklo i funkcionisanje univerzuma objašnjava prirodnim zakonima. Sve ovo svakako da ukazuje na njegov naučni duh. Sem toga, stalni Budin savet da ne bi trebalo slepo da verujemo, već da proveravamo, da istražujemo, da se uvek oslanjamo na sopstveno iskustvo, ima sasvim naučni prizvuk. U svojoj čuvenoj **Kalama sutti**, Buda kaže:

Kalame, ne povodite se za onim što se prepričava, niti za tradicijom, ni za glasinama, niti za onim što piše u svetim tekstovima, niti za slutnjama, ni za aksiomima, niti za logičkim domišljanjima, niti za predrasudama o pojmu o kome je reč, niti zato što se po svemu čini da je tako, ni iz ubeđenja: "Ovaj monah je naš učitelj."... Tek kada se sami uverite: "Ove stvari su dobre, ove stvari nisu sramotne, dostojne su mudraca; onome ko ih čini i praktikuje donose blagostanje i sreću", tek tada se upustite u njih i boravite u njima. (A. I.188)

Dakle, iako bismo mogli reći da budizan nije ceo naučan, svakako da u njemu postoji snažan naučni prizvuk i da je više naučan nego bilo koja druga religija. Značajno je šta je Albert Ajnštajn, najveći naučnik XX veka, rekao o budizmu:

Religija budućnosti će biti jedna kosmička religija. Ona treba da prevaziđe ličnog boga i izbegne dogmu i teologiju. Pokrivajući kako prirodno, tako i duhovno, ona bi trebalo da bude zasnovana na religijskom osećanju koje proizlazi iz doživljaja svih stvari, prirodnih i duhovnih, i njihovog jedinstva. Ovom opisu odgovara budizam. Ako postoji bilo koja religija koja će korelirati sa modernim naučnim potrebama, onda će to biti budizam.

Pitanje: Čuo sam da se Budino učenje nekada naziva srednji put. Šta taj pojam znači?

Odgovor: Buda je **plemenitom osmostrukom putu** dao i alternativni naziv, *majjhima patipada*, što znači "srednji put". Ovo je vrlo važan naziv, jer nam sugeriše da nije dovoljno samo slediti put, već da njime treba da idemo na određeni način. Ljudi mogu postati vrlo rigidni u vezi sa religijskim pravilima i na kraju se pretvoriti u prave fanatike. U budizmu pravila treba slediti i uz to vežbati na izbalansiran i razuman način, koji izbegava ekstreme i preterivanja. Drevni Rimljani su imali izreku: "Umerenost u svim stvarima" i budisti bi se potpuno saglasili sa ovim.

Pitanje: Čitao sam da je budizam samo jedna vrsta hinduizma. Je li to tačno?

Odgovor: Ne, nije. Budizam i hinduizam dele mnoge etičke ideje, koriste zajedničku terminologiju kao što su reči **kamma**, **samadhi** i **nirvana**, a i oba su nastala u Indiji. To je navelo neke ljude da pomisle kako su oni jedno te isto ili barem vrlo slični. Ali kada odemo dalje od površnih sličnosti, vidimo da su te dve religije sasvim različite. Na primer, Hindusi veruju u vrhovnog boga, dok budisti ne veruju. Jedno od centralnih učenja hindusitičke socijalne filozofije jeste ideja kasta, koja se u budizmu odlučno odbacuje. Ritualno pročišćavanje je u hinduizmu važna praksa, ali ona nema mesta u budizmu. U budističkim tekstovima Buda se često prikazuje kako kritikuje ono čemu podučavaju bramani, hinduistički sveštenici, a oni su sa svoje strane isto bili vrlo kritički nastrojeni prema njegovim idejama. To se ne bi događalo da su budizam i hinduizam isto.

Pitanje: Ali Buda jeste prekopirao ideju *kamme* od hinduizma, zar ne?

Odgovor: Hinduizam podučava učenje *kamme* i takođe reinkarnacije. Međutim, njegova verzija oba ova učenja se veoma razlikuje od budističkog. Na primer, hinduizam kaže da smo mi određeni svojom *kammom*, dok budizam kaže da nas ona samo uslovljava. Prema hinduizmu, jedna večna duša ili atman prelazi iz jednog života u drugi, dok budizam poriče da postoji takva duša, tvrdeći da je zapravo jedan neprekidno menjajući tok mentalne energije taj koji se preporada. To su samo neke od mnogih razlika između ove dve religije u pogledu *kamme* i preporadanja. Međutim, čak i da su budističko i hinduističko učenje sasvim identični, to ne bi nužno značilo da su budisti bez razmišljanja prekopirali ove ideje.

Ponekad se dešava da dva čoveka, sasvim nezavisno jedan od drugog, načine sasvim isto otkriće. Dobar primer za ovo je otkriće evolucije. Godine 1858, upravo pre nego što je objavio svoju čuvenu knjigu *Poreklo vrsta*, Čarls Darwin je ustanovio da je jedan drugi čovek, Alfred Rasel Valas, došao do ideje o evoluciji identične njegovoj. Darwin i Valas nisu kopirali jedan od drugog; umesto toga, proučavajući istu pojavu, došli su do istog zaključka u vezi sa njom. Isto tako, čak i da su hinduističke i budističke ideje o *kammi* i preporadanju iste, a nisu, to ne bi nužno bio dokaz kopiranja. Istina je da su kroz uvide stečene putem meditacije hinduistički mudraci stekli približnu ideju o *kammi* i preporadanju, koju je Buda kasnije razvio potpunije i preciznije.

2. Osnovni budistički pojmovi

Pitanje: Šta je glavno Budino učenje?

Odgovor: Svako od mnoštva delova Budinog učenja povezano je sa **četiri plemenite istine**, baš kao što se paoci točka svi spajaju u glavčini. One se nazivaju "četiri", zato što ih je toliko na broju. One se nazivaju "plemenite", zato što oplemenjuju onoga ko ih razume, i one se nazivaju "istinama", zato što korespondiraju sa stvarnošću, zato što su istina.

Pitanje: Šta je prva plemenita istina?

Odgovor: Prva plemenita istina jeste da u životu postoji patnja. Živeti znači i patiti. Nemoguće je živeti a da ne doživimo neku vrstu bola ili stresa. Moramo da podnosimo fizičku patnju kao što je bolest, povreda, umor, starost i na kraju smrt i moramo da podnosimo psihološku patnju, kao što su usamljenost, frustracija, strah, preneraženost, razočarenje, bes i slično.

Pitanje: Nije li to pomalo pesimistično?

Odgovor: Rečnik pesimizam definiše kao "naviku u razmišljanju da će sve što će se dogoditi biti loše" ili "verovanje da je zlo moćnije od dobrog". Budizam ne uči nijedno od ovo dvoje.

Niti poriče da postoji i sreća. On jednostavno kaže da živeti znači i iskusiti fizičku i psihološku patnju, što je jedan iskaz koliko istinit, toliko i očigledan, da ga je nemoguće poricati. Budizam polazi od iskustva, nepobitne činjenice, stvari koju svi znaju, koju su svi iskusili i koju svako pokušava da izbegne. Tako, budizam svojom polaznom tačkom ide pravo u središte problema svakog ljudskog bića -- u pitanje patnje i kako je izbeći.

Pitanje: Šta je druga plemenita istina?

Odgovor: Druga plemenita istina jeste da je želja izvor celokupne patnje. Kada pogledamo psihološku patnju, lako je videti da je izaziva želja. Kad želimo nešto, a nismo u stanju da to dobijemo, osećamo se razočarani i frustrirani. Kada očekujemo nekoga da ispuni naša očekivanja, a on to ne učini, osećamo se izneverenim i besnim. Kada želimo da nas drugi vole i oni to ne čine, osećamo se povređenim. Čak i kad poželimo nešto i to dobijemo, to često ne vodi ka sreći, bilo zato što ubrzo sa tom stvari osetimo dosadu i za nju izgubimo interesovanje, bilo da počnemo da želimo nešto drugo. Jednostavno rečeno, druga plemenita istina govori da dobiti ono što želimo ne garantuje i da ćemo biti srećni. Umesto da se neprekidno borimo da imamo ono što želimo, pokušajmo da izmenimo svoje želje. Želje nas lišavaju zadovoljstva i sreće.

Pitanje: Ali kako želja i žudnja vode do fizičke patnje?

Odgovor: Celog veka želimo i žudimo za ovim ili onim, naročito žudimo da nastavimo da postojimo, što sve stvara moćnu energiju koja izaziva da se individua ponovo rodi. Kada se ponovo rodimo, imamo opet telo i kao što smo ranije rekli, telo je podložno povredama i bolestima; može biti iscrpljeno od rada; stari i na kraju umire. Tako, želja vodi do fizičke patnje, jer izaziva preporađanje.

Pitanje: To je sve u redu. Ali ako sasvim prestanemo da želimo, nikada ništa nećemo ni dobiti ni postići.

Odgovor: Tačno. Ali ono što Buda kaže jeste da kada naša želja, naša žudnja, naše neprekidno nezadovoljstvo onim što imamo i naša neprekidna težnja za više i više počne da izaziva u nama patnju, tada bi trebalo da je zaustavimo. On nas poziva da napravimo razliku između onoga što nam je neophodno i onoga što želimo; da zadovoljimo svoje potrebe i da izmenimo svoje želje. On nas podučava da naše potrebe mogu biti zadovoljene, ali su naše želje beskrajne -- jama bez dna. Postoje potrebe koje su važne, osnovne, i koje mi možemo da zadovoljimo i na tome bi trebalo da radimo. Želje izvan toga bi trebalo postepeno da smanjujemo. Na kraju krajeva, šta je cilj života? Imati ili biti zadovoljan i srećan.

Pitanje: Pomenuli ste preporađanje. No, postoji li ikakav dokaz da tako nešto postoji?

Odgovor: Postoji više dokaza da se takva stvar događa, ali razmotrićemo to u posebnom poglavlju kasnije.

Pitanje: Šta je treća plemenita istina?

Odgovor: Treća plemenita istina jeste da je moguće iskoreniti patnju i dobiti sreću. Ovo je možda najvažnija od sve četiri plemenite istine, jer je u njoj Buda potvrdio da su istinska sreća i zadovoljstvo mogući. Kada odustanemo od beskorisne želje i naučimo da živimo svaki dan kao da nam je jedan jedini, da uživamo bez uznemirujućih želja u svemu onome što nam život

ponudi, prolazeći kroz probleme koje život podrazumeva strpljivo i bez straha, bez mržnje i besa, tada možemo postati srećni i slobodni. Tada i samo tada smo u stanju da potpuno živimo. Zato što više nismo opsednuti jurnjavom za sopstvenim sebičnim željama, otkrivamo da imamo mnogo više vremena da pomožemo drugima kako bi zadovoljili svoje potrebe. To stanje se naziva nirvana.

Pitanje: Šta ili gde je nirvana?

Odgovor: To je dimenzija koja prevazilazi vreme i prostor, te je otud teško o njoj govoriti, čak i misliti, jer su reči i misli sposobne da opisuju samo prostor-vreme dimenziju. No, pošto je nirvana izvan vremena, nema kretanja, nema trenja i nema starenja i umiranja. Tako je nirvana večna. Pošto je izvan prostora, nema uzroka, nema granica, nema pojma sopstva i nesopstva, te je tako nirvana bezgranična. Buda nas takođe uverava da je nirvana iskustvo velike sreće. Tako je govorio:

Nirvana je najveća sreća (Dhp. 204)

Pitanje: Postoji li ijedan dokaz da takva dimezija postoji?

Odgovor: Ne postoji. Ali je njegovo postojanje moguće izvesti posredno. Ukoliko postoji dimezija u kojoj vreme i prostor operišu, a postoji -- ovaj svet u kojem živimo -- tada možemo zaključiti da postoji i dimezija u kojoj vreme i prostor ne operišu -- nirvana. I opet, iako ne možemo dokazati da nirvana postoji, imamo Budinu reč da postoji. Tako on kaže:

Postoji nerođeno, nenastalo, nesačinjeno, nesastavljeno. Kad ne bi postojalo to nerođeno, nenastalo, nesačinjeno, nesastavljeno, ne bi bilo bekstva od onoga što je rođeno, nastalo, sačinjeno i sastavljeno. Ali pošto postoji nerođeno, nenastalo, nesačinjeno, nesastavljeno, tada i postoji bekstvo od onoga što je rođeno, nastalo, sačinjeno i sastavljeno.

Prepoznaćemo je kad je dostignemo. Do tada, možemo da vežbamo.

Pitanje: A šta je četvrta plemenita istina?

Odgovor: Četvrta plemenita istina jeste put koji vodi do iskorenjivanja patnje. Taj put se naziva plemeniti osmostruki put i sastoji se od ispravnog razumevanja, ispravne misli, ispravnog govora, ispravnog življenja, ispravnog napora, ispravno sabranosti i ispravne koncentracije. Budistička praksa sastoji se od vežbanja tih osam stvari, sve dok one ne postanu potpuno usavršene. Uočavate da koraci na ovom putu pokrivaju svaki vid života: intelektualni, etički, socijalni i ekonomski, kao i psihološki, te otuda sadrže sve što je nekome potrebno da bi vodio dobar život i duhovno se razvijao.

3. Budizam i ideja boga

Pitanje: Da li budisti veruju u boga?

Odgovor: Ne, ne verujemo. Za ovo postoji više razloga. Buda je, kao i moderni sociolozi i psiholozi, verovao da religiozne ideje, a naročito ideja o Bogu imaju svoj koren u strahu. Buda kaže:

Savladani strahom ljudi idu u svete planine, svete gajeve i šumarke, sveta drveća i hramove. (Dp. 188)

Primitivni ljudi su se zatekli u opasnom i neprijateljskom svetu, strah od divljih životinja, nemogućnosti da se pronađe dovoljno hrane, povreda, bolesti i prirodnih fenomena kao što su munje, grmljavina i vulkani bio je neprestano uz njih. Ne pronašavši nikakvu sigurnost, stvorili su ideju o bogovima ne bi li im ona dala radost u lepim vremenima, hrabrost u opasnim vremenima, a utehu kada stvari krenu po zlu. Do dana današnjeg možemo primetiti da ljudi postaju religiozniji u kriznim vremenima, možemo ih čuti kako govore da im vera u boga ili više bogova pruža snagu koja im je neophodna da izađu na kraj sa životnim nedaćama. Čućete kako kažu da veruju u jednog određenog boga zato što su se molili kada im je to bilo potrebno i njihove molitve su bile uslišene. Sve ovo samo podržava Budino učenje da je ideja o bogu odgovor na strah i frustraciju. Buda je učio da treba da pokušamo da razumemo svoje strahove, da umanjimo svoje želje i da mirno i hrabro prihvatamo stvari koje ne možemo da izmenimo. On je strah zamenio ne iracionalnim verovanjem, već racionalnim razumevanjem.

Drugi razlog zašto Buda nije verovao u boga je to što ne postoje nikakvi dokazi koji bi podržali tu tvrdnju. Postoje brojne religije i svaka od njih tvrdi da samo oni imaju božije reči sačuvane u svojim svetim knjigama, da samo oni razumeju božiju prirodu, da samo njihov bog postoji, a ostali ne. Neki tvrde da je bog muško, neki da je žensko, neki da nije ni jedno ni drugo. Svi su zadovoljni što postoji sasvim dovoljno dokaza da njihov bog postoji i smeju se dokazima koje druge religije iznose da dokažu postojanje nekog svog boga. Nije začuđujuće što, iako su toliko mnogo religija toliko dugo vremena pokušavale da dokažu postojanje svojih bogova, i dalje ne postoje stvarni, konkretni, značajni ili neoborivi dokazi.

Treći razlog iz kog Buda nije verovao u boga je taj što verovanje nije neophodno. Neki tvrde da je verovanje u boga neophodno da bi se objasnilo poreklo svemira. Ovo nije tačno. Nauka je veoma ubedljivo objasnila kako je svemir nastao, bez uvođenja ideje o bogu. Neki tvrde da je vera u boga neophodna čoveku da bi vodio srećan i smislen život. Opet možemo da primetimo da to nije tako. Postoje milioni ateista i slobodnih mislioca, a da ne pominjemo brojne budiste, koji žive korisnim, srećnim i smislenim životima bez ikakve vere u boga. Neki tvrde da je vera u božju moć neophodna jer ljudi, budući da su slabi, nemaju snagu da pomognu sebi. Još jednom dokazi ukazuju na suprotno. Često možemo čuti priče o ljudima koji su prevazišli svoje poremećaje i hendikepe uprkos malim šansama i velikim teškoćama, samo svojim trudom i oslanjajući se na unutrašnju snagu, bez ikakve vere u boga. Neki tvrde da je bog neophodan da bi dao ljudima spas. Ovaj argument stoji samo ako prihvatamo teološki pojam spasenja, a budisti ga ne prihvataju. Na osnovu svog ličnog iskustva, Buda je zapazio da svako ljudsko biće ima moć da pročisti svoj um, razvije beskrajnu ljubav i saosećanje i savršeno razumevanje. Pomerio je težište sa nebesa na srce i ohrabrio nas da rešenje za svoje probleme nađemo putem samorazumevanja.

Pitanje: Ali ako ne postoje bogovi, kako je svemir nastao?

Odgovor: Sve religije imaju mitove i priče koje pokušavaju da daju odgovor na ovo pitanje. U davna vremena, kada čovečanstvo jednostavno nije znalo, takvi mitovi su mogli da budu dovoljni, ali u 21. veku, u doba fizike, astronomije i geologije, takve mitove su prevazišle naučne činjenice. Nauka je objasnila poreklo svemira bez vraćanja na ideju boga.

Pitanje: Šta Buda kaže o poreklu svemira?

Odgovor: Interesantno je da je Budino objašnjenje porekla svemira veoma slično naučnom gledištu. U *Aganna sutti*, Buda opisuje kako svemir biva uništen, a zatim se ponovo vraća u svoj sadašnji oblik tokom neprojeno mnogo miliona godina. Prvi život nastaje na površini vode i zatim se opet neprojeno mnogo miliona godina razvija iz jednostavnih u kompleksne organizme. Svi ovi procesi su bez početka i kraja i pokreću ih prirodni uzroci.

Pitanje: Kažete da ne postoje dokazi o postojanju boga, ali šta je sa čudima?

Odgovor: Mnogi veruju da su čuda dokaz postojanja boga. Čujemo tvrdnje kako su se odigrala neka čudesna isceljenja, ali nikad ne dobijamo nezavisna svedočanstva neke medicinske ustanove ili hirurga. Čujemo priče iz druge ruke da je neko čudesno spašen iz neke katastrofe, ali ne i nepristrasne izveštaje svedoka takvog događaja. Čujemo glasine da je molitva iscelila bolesno telo, ili ojačala atrofirane udove, ali nikad ne vidimo rendgenske snimke, niti komentare doktora i medicinskih sestara. Nedokazane tvrdnje, priče iz druge ruke i glasine nisu nikakva zamena čvrstim dokazima, a čvrsti dokazi o postojanju čuda su vrlo retki. Ipak, neobjašnjive stvari se nekad dešavaju, ali naša nesposobnost da objasnimo ove događaje ne dokazuje postojanje bogova. Ona samo dokazuje da je naše znanje nepotpuno. Pre razvoja moderne medicine, kada ljudi nisu znali šta uzrokuje bolesti, ljudi su verovali da bog ili bogovi šalju bolesti kao kaznu. Sada znamo šta ih uzrokuje i kada se razbolimo uzimamo lekove. U budućnosti, kada naše znanje o svetu bude potpunije, bićemo u stanju da razumemo šta uzrokuje neobjašnjene fenomene, baš kao što danas razumemo šta je uzrok bolesti.

Pitanje: Ali toliko ljudi veruje u neku vrstu boga, tu mora biti neke istine.

Odgovor: To nije tačno. Nekada su svi ljudi verovali da je zemlja ravna ploča i nisu bili u pravu. Broj ljudi koji u neku ideju veruje nije nikakva mera istinitosti ili neistinitosti te ideje. Jedini način da proverimo istinitost neke ideje je da posmatramo činjenice i ispitamo dokaze.

Pitanje: Pa ako vi budisti ne veruju u bogove, u šta verujete?

Odgovor: Ne verujemo u boga zato što verujemo u čovečanstvo. Verujemo da je svako ljudsko biće dragoceno i važno i da svako ima potencijal da se razvije u Budu – savršeno ljudsko biće. Mi verujemo da ljudi mogu da prerastu neznanje i iracionalnost i vide stvari onakvima kakve one zaista jesu. Verujemo da mrznja, bes, zloba i ljubomora mogu da se zamene ljubavlju, strpljenjem, velikodušnošću i dobrotom. Verujemo da je sve ovo moguće za svakog čoveka ako uloži dovoljno truda, vođen i podržavan drugim budistima i inspirisan Budinim primerom. Kao što Buda kaže:

Niko nas ne spasava sem nas samih.
Niko ne može i niko ne uspeva.
Mi sami moramo hodati stazom,
a Bude nam jasno pokazuju put. (Dp. 165)

5. Preporadanje

Pitanje: Odakle dolazimo mi ljudi i kuda idemo?

Odgovor: Postoje tri moguća odgovora na ovo pitanje. Oni koji veruju u boga ili bogove obično tvrde da pre nego što se čovek rodi, on ne postoji, da bi se zatim rodili zahvaljujući božijoj volji. Potom žive svoj život i onda, u skladu sa onim u šta su verovali i šta su tokom života činili, odlazne ili večno na nebo ili večno u pakao. Ima drugih, humanista i naučnika, koji tvrde da se ljudi rađaju putem začeha i u skladu sa prirodnim zakonima, da zatim žive i da, posle smrti, prestaju da postoje. Budizam ne prihvata nijedno od ova dva objašnjenja. Prvo otvara niz etičkih problema. Ako boga zaista stvara svakog od nas, teško je objasniti zašto toliko beba umre neposredno pre porođaja ili se rodi mrtvo. Drugi problem sa teističkim objašnjenjem da se čini krajnje nepravednim da čovek treba da pati večnim bolom u paklu za ono što je uradio tokom 60 ili 70 godina. Šezdeset ili 70 godina neverovanja ili nemoralnog života čini se da ne zasluđu večne muke. Slično ovome, 60 ili 70 godina života u vrlini izgledaju kao mali ulog za večno blaženstvo u raju. Drugo objašnjenje je bolje nego prvo i ima više naučnih dokaza koji ga potkrepljuju, ali još uvek važna pitanja ostavlja bez odgovora. Kako fenomen tako zapanjujuće kompleksan kao što je ljudska svest da se razvije iz jednostavnog spoja spermatozoida i jajne ćelije i to za samo devet meseci? I sada kada parapsihologija postaje deo priznate nauke, pojave kao što je telepatija je vrlo teško uklopiti u materijalistički model uma.

Budizam na pitanje odakle čovečanstvo dolazi i kuda ide nudi objašnjenje koje najviše zadovoljava. Kada umremo, um sa svim sklonostima, preferencijama, sposobnostima i karakteristikama koje su se razvile i uslovljavale tokom života ponovo se uspostavlja u oplodnom jajetu. Tako individua raste, biva ponovo rođena i razvija ličnost uslovljenu kako mentalnim karakteristikama koje su prenete iz poslednjeg života, tako i novim okruženjem. Ličnost će se menjati i oblikovati svesnim naporom i uslovljavajućim faktorima kao što su obrazovanje, uticaj roditelja i društvo i ponovo će, posle smrti, sebe uspostaviti u novom oplodnom jajetu. Ovaj proces umiranja i ponovnog rađanja nastaviće se sve dok ne nestanu uslovi koji ga izazivaju, a to su želja i neznanje. Kada nestanu, umesto da se ponovo rađa, um dostiže stanje koje je nazvano nirvana i to je krajnji cilj budizma i cilj života samog.

Pitanje: Kako to um prelazi iz jednog tela u drugo?

Odgovor: Zamisli biće kao radio talase. Radio talasi, koji nisu sačinjeni od reči i muzike, već od energije na različitim frekvencijama, prenose se, kreću kroz prostor, da bi ih privukao i registrovao prijemnik i potom emitovao kao reči i muziku. Slično je sa umom. U trenutku smrti, mentalna energija se kreće kroz prostor, nju privlači i registruje oplodeno jaje. Kako embrion raste, ona se skoncentriše u mozgu, odakle kasnije "emituje" sebe kao novu ličnost.

Pitanje: Da li se uvek preporadamo kao ljudska bića?

Odgovor: Ne, postoji nekoliko svetova u kojima se preporučamo. neki ljudi se preporučaju u raj, neki se preporučaju u paklu, neki kao gladni duhovi i tako dalje. Raj nije toliko nekakvo mesto koliko stanje, kada imamo suptilno telo i um uglavnom doživljava zadovoljstvo. Kao i sva uslovljena stanja, raj je prolazan i kada nam je životni vek okončan, moguće je da se opet rodimo kao ljudsko biće. Pakao, isto tako, nije neko mesto, već stanje, kada imamo suptilno telo i um uglavnom doživljava strepnju i bol. Biti gladni duh, takođe, jeste stanje kada imamo suptilno telo i ume je neprekidno mučen žudnjom i nezadovoljstvom. Dakle, nebeska bića uglavnom doživljavaju zadovoljstvo, bića u paklu i gladni duhovi doživljavaju uglavnom bol, dok ljudska bića najčešće doživljavaju mešavina ovo dvoje. Glavna razlika između sveta ljudi i drugih svetova jeste u tipu tela i kvalitetu doživljaja.

Pitanje: Šta određuje gde će se neko roditi?

Odgovor: Najvažniji faktor, ali ne i jedini, koji utiče na to gde ćemo se roditi i koji vrstu života ćemo živeti jeste *kamma*. Reč *kamma* znači "postupak, delo" i odnosi se na ono što smo učinili namerno. Drugim rečima, to kakvi smo u dobroj je meri određeno time kako smo razmišljali i šta smo radili u prošlosti. Slično tome, kako mislimo i delujemo sada uticaće na to kakvi ćemo biti u budućnosti. Blag, ljubavljiva ispunjen tip čoveka će najčešće biti rođen u raj, ili kao ljudsko biće koje ima predodređenost za prijatne doživljaje. Nervozna, zabrinuta ili vrlo okrutna osoba obično se preporuča u paklu ili kao ljudsko biće koje je predodređeno za neprijatne doživljaje. Osoba koja razvija opsesivnu želju, jaku požudu i neutažive ambicije koje nikada ne mogu biti zadovoljene obično će se roditi kao gladni duh ili kao čovek koji je frustriran pohlepom i žudnjom. Kakve god da su snažne mentalne navike razvijene u ovom životu, one će se jednostavno nastaviti i u narednom. Većina ljudi se, međutim, preporuča kao ljudska bića.

Pitanje: Dakle, mi nismo predodređeni svojom kammom, možemo i da je menjamo.

Odgovor: Naravno da možemo. Zato je jedan od koraka na plemenitom osmostrukom putu ispravan napor. On zavisi od naše iskrenosti, koliko mnogo energije ulažemo i koliko su jake naše navike. Ali istina je da neki ljudi jednostavno protrče kroz ćivot pod uticajem svojih prošlih navika, a da ne učine bilo kakav napor da ih izmene i ostaju žrtve njihovih neprijatnih posledica. Takvi ljudi će nastaviti da pate sve dok ne promene svoje negativne navike. Što duže te negativne navike ostanu, to će ih posle teže biti izmeniti. Budisti ovo razumeju i koriste svaku priliku da izmene mentalne navike koje imaju neprijatne posledice, kao i da razvijaju one koje imaju prijatan rezultat. Meditacija je jedna od tehnika koje se koriste za menjanje ustaljenih navika u umu kao što je i uzdržavanje od govorenja i ponašanja na određeni način. Čitav budistički život jeste vežbanje u pročišćavanju i oslobađanju uma. Na primer, ako su u prošlom ćivotu strpljivost i ljubaznost bile istaknute osobine vašeg karaktera, takve tendencije će se ponovo javiti u sadašnjem životu. Ako se pak one podstiču i razvijaju i u ovome, one će se javiti još jače i dominantnije u budućem životu. Ovo je zasnovano na jednostavnoj činjenici, koju je moguće lako uočiti, da je dugo ukorenjene navike najteže iskoreniti.

Dakle, kada ste strpljivi i ljubazni, obično se događa da vas drugi ne iznerviraju lako, niste zlopamtilo, ljudi vas vole i tako su vaša iskustva obično prijatna. Uzmimo drugi primer. Recimo da se rodite sa sklonošću da budete strpljiv i ljubazan zahvaljujući svojim mentalnim navikama iz prošlog života. Ali u sadašnjem životu ne obraćaš mnogo pažnje na to da dalje jačaš i razvijaš takve sklonosti. One će postepeno slabiti i nestati, pa će možda u narednom životu biti potpuno izgubljene. I pošto je to slučaj, postoji mogućnost da u tom ili narednom

životu počno da rastu i razvijaju se naprasitost, bes i okrutnost, donoseći sa sobom sva ona neprijatna iskustva koja takvi stavovi stvaraju.

Uzmimo još jedan, poslednji primer. Recimo da zbog svojih mentalnih navika u poslednjem životu, u sadašnjem imaš sklonosti da budeš kratkih živaca i besan, ali shvataš da ti takve navike samo donose neprijatnosti. Ako si u stanju samo da oslabiš te sklonosti, one će se ponovo javiti u narednom životu, u kojem će ih uz još malo napora biti moguće sasvim eliminisati i time se možeš osloboditi njihovih neprijatnih posledica.

Pitanje: Govorili ste mnogo o preporađanju, ali postoji li bilo kakav dokaz da se preporađamo posle smrti.

Odgovor: Ne samo da postoje naučni dokazi u prilog budističkog verovanja u preporađanje, već je teorija o životu posle života jedina koja ima bilo koji dokaz u svoju korist. Nema nikakvog dokaza koji dokazuje postojanje raja, niti naravno dokaza za potpuno poništavanje posle smrti. Tokom poslednjih 30 godina parapsiholozi su proučavale izveštaje nekih ljudi koji su imali vrlo živa sećanja na svoje prethodne živote. Na primer, u Engleskoj, petogodišnja devojčica je tvrdila da može da se seti svog "drugog oca i majke" i pričala je vrlo detaljno o nečemu što je izgledalo kao događaj iz života neke druge osobe. Parapsiholozi su je pozvali i ona je odgovorila na stotine pitanja. Pričala je o životu u selu koje je čini se bilo smešteno u Španiji, dala je ime sela, ime ulice u kojoj je živela, imena suseda i detalje iz svakodnevnog života. Ispričala je takođe dirljivu priču kako su je udarila kola i da je dva dana kasnije preminula od povreda. Kada su svi ti navodi provereni, ispostavilo se da su tačni. U Španiji je zaista postojalo selo sa imenom koje je devojčica navela. Isto tako i ulica i kuća kakvu je opisala. Štaviše, ustanovljeno je da je 23-godišnja devojka koja je živela u toj kući nastadala u saobraćajnoj nesreći pre pet godina. Kako je moguće da 5-godišnja devojčica koja živi u Engleskoj i koja nikada nije putovala u Španiju zna sve te detalje? I ovo, naravno, nije jedini ovakav slučaj. Profesor Jan Stivenson sa katedre za psihologiju Univerziteta u Virđžiniji u svojim je knjigama opisao na desetine ovakvih slučajeva. On je priznati naučnik, čije je 25-godišnje proučavanje ljudi koji se sećaju svojih prošlih života veoma snažan dokaz u prilog budističkog učenja o preporađanju.

Pitanje: Neki ljudi mogu reći da je navodna sposobnost da se setimo ranijih života zapravo đavolovo delo.

Odgovor: Ne možete jednostavno odbaciti sve što se ne uklapa u vaše verovanje kao đavolju rabotu. Kada su na videlo iznede gole činjenice u prilog nekoj ideji, morate koristiti racionalne i logičke argumente ako želite da im se suprotstavite -- a ne iracionalni sujeverni govor o đavolima.

Pitanje: Može se reći da je razgovor o preporađanju takođe malo sujeveran.

Odgovor: Rečnik definiše sujeverje kao "verovanje koje nije zasnovano na razumu ili činjenici, već na asocijaciji ideja, kao kod magije." Ukoliko biste mogli da mi pokažete ozbiljnu studiju o postojanju đavola koju je napisao naučnik, tada bih se složio da verovanje u đavola nije sujeverje. Ali nisam nikada čuo za neko istraživanje o đavolima; naučnici jednostavno neće da se zamajavaju time, te zati i kažem da ne postoji dokaz o postojanju đavola. Ali ako što smo videli, postoje dokazi koji ukazuju na mogućnost da se preporađanje događa. Ukoliko je verovanje u ponovno rođenje zasnovano barem na nekim činjenicama, ono ne može biti sujeverje.

Pitanje: Dobro, da li postoji ijedan naučnik koji veruje u preporadanje?

Odgovor: Da. Tomas Haksli, koji je zaslužan za to što je nauka uvedena u britanski školski sistem u XIX veku i koji je prvi među naučnicima branio Darwinovu teoriju, verovao je da je reinkarnacija jedna sasvim prihvatljiva ideja. U svojoj čuvenoj knjizi *Evolucija i etika i drugi eseji*, on kaže:

U učenju o transmigraciji, kakvo god njezino poreklo bilo, bramanska i budistička spekulacija su pronašle jedan sasvim praktičan način da konstruišu prihvatljivu sliku o putevima čoveka u ovom kosmosu... Ta slika nije ništa manje verovatna nego sve druge i niko sem vrlo prenagljenih mislilaca je ne bi odbacio tvrdeći da poseduje inherentnu apsurdnost. Slično i samoj teoriji evolucije, transmigracija ima svoje korene u svetu realnosti; i ona takvu potporu može istaći kao snažan argument u svoju korist.

Profesor Gustav Stromberg, čuveni švedski astronom, fizičar i prijatelj Alberta Ajnštajna, tako je osetio privlačnost ideje o preporadanju:

Mišljenja o tome može li se čovekova duša reinkarnirati na Zemlji ili ne su podeljena. Godine 1936. u Indiji su vlasti izvestile o i istraživale jedan veoma zanimljiv slučaj. Jedna devojčica (Šanti Devi iz Delhija) bila je u stanju da sasvim precizno opiše svoj prethodni život (u Mutri, mestu udaljenom 750 kilometara od Delhija), a koji se završio otprilike godinu dana njezinog "drugog rođenja". Navela je ime svoga muža i deteta, opisala kuću i kako je taj život proživela. Komisija koja je istraživala ovaj slučaj odvela ju je pred njezine bivše rođake, koji su svi potvrdili devojčicine reči. Među Indijcima reinkarnacija se smatra uobičajenom stvari; ono što ih je zapanjilo u ovom slučaju jeste velika količina činjenica kojih se devojčica sećala. Ovi i slični slučajevi mogu se smatrati dodatnim dokazima za teoriju o neuništivosti sećanja.

Profesor Džulijan Haksli, istaknuti britanski naučnik i nekadašnji direktor UNESCO-a, verovao je da je preorađanje sasvim u skladu sa naučnim mišljenjem.

Ne postoji ništa što bi govorilo protiv duhovne individue koje neprekidno postoji, a koja se emituje u trenutku smrtu, slično kao što određenu poruku bežičnim putem emituje neki aparat za komunikaciju. Ali treba imati na umu da ta poruka na drugom kraju postaje opet samo poruka, kada dođe u kontakt sa novo materijalnom strukturom -- prijemnikom. Ona... neće nikada misliti ili osećati sem ukoliko nije na neki način ponovo "otelovljena". Naše ličnosti su tako zasnovane na telu da je zaista nemoguće zamisliti preživljavanje koje bi u bilo kojem smislu bilo istinski lično bez neke vrste tela... Mogu da zamislim kako se emituje nešto što ima istu vezu sa muškarce ili ženom kao što je to i bežična poruka u odnosu na prenosnik u vidu aparata; ali u tom slučaju "mrtvi" svet, koliko je to nama moguće da vidimo, nije ništa drugo do kretanje različitih obrazaca kroz univerzum sve dok... oni... ne dođu natrag do datosti svesti time što stupe u kontakt sa nečim što funkcioniše poput prijemnika u umu.

Čak i veoma praktični i trezveni ljudi kao što je to bio američki industrijalac Henri Ford nalazili su da je ideja preporadanja prihvatljiva. Fordu se ona dopala zato što pruča svakome i drugu šansu da se sam sebe razvija. Tako je Henri Ford govorio:

Prihvatio sam teroju reinkarnacije kada mi je bilo 26... Religija mi u tom trenutku nije ništa nudila... ak ni rad nije mogao da mi pruži potpunu satisfakciju. Rad je besmislen ukoliko iskustvo koje steknemo u jednom životu nismo u stanju da iskoristimo u narednom. Kada sam

otkrio reinkarnaciju, izgledalo mi je kao da sam otkrio jedan univerzalan plan. Shvatao sam da postoji šansa da ostvarim svoje ideje. Vreme više nije bilo ograničeno. Više nisam bio rob kazaljki ovoga sata... Genije se postaje zahvaljujući iskustvu. Neki misle da je to dar ili talenat, ali to je plod jako dugog iskustva kroz mnogo života. Neke duše su starije od drugih i otuda i znaju više... Otkriće reinkarnacije umirilo je moj um... Ukoliko sačuvate belešku o ovom razgovoru, načinite je tako da umiri umove ljudi. Hteo bih i drugim da prenesem spokojstvo koje nam ovakav produžen pogled na život daje.

Tako budističko učenje o preporađanju ima neke naučne osnove, ono je logično i odgovara na neka važna pitanja o čovekovoju sudbini. Ali je i velika uteha. Prema Budi, ako ne uspete da dostignete nirvanu u ovom životu, imaćete priliku da pokušate u nekom od narednih. Ako ste u ovom životu načinili greške, moći ćete da se ispravite u narednom. Zaista ćete biti u prilici da učite na sopstvenim greškama. Stvari koje niste u stanju da uradite ili postignete u ovom životu, možda će zaista postati moguće u naredno. Kakvo divno učenje!

Pitanje: Sve je intelektualno veoma stimulatívno, ali moram priznati da sam ja još uvek skeptičan.

Odgovor: To je u redu. Budizam nije ona vrsta religije u koju moraš da stupiš i počneš da veruješ u sve što ona podučava. Kakav korist od toga da sebe prisiljavaš da veruješ u stvari u koje zapravo ne možeš da veruješ? Međutim, još uvek možeš da vežbaš ono što smatraš da ti pomaže, prihvatiš one ideje koje smatraš prihvatljivim i imaš koristi od njih i bez verovanja u preporađanje. Ko zna! Možda jednog dana ugledaš i istinu o preporađanju.

6. Meditacija

Pitanje: Šta je to meditacija?

Odgovor: Meditacija je svestan napor da se promeni način na koji um funkcioniše. Pali reč za meditaciju je *bhavana* što znači “nega”, “razvijanje” ili prosto “bivanje”.

Pitanje: Da li je meditacija važna?

Odgovor: Jeste. Bez obzira na to koliko želeli da budemo dobri, ukoliko nismo sposobni da promenimo naše želje zbog kojih se ponašamo onako kako se ponašamo, promena će biti vrlo teška. Na primer, neko može da primeti da je vrlo nestrpljiv u odnosu sa svojom suprugom i može da obeća sebi: “Od sada više neću da budem tako nestrpljiv”. Ali sat kasnije, može opet da se izdere na nju zato što nije svestan sebe samoga, pa nestrpljenje provali iz njega a da on toga nije ni svestan. Meditacija pomaže da se razvije svesnost i energija potrebna za transformaciju ukorenjenih mentalnih navika ponašanja.

Pitanje: Čuo sam da meditacija može biti opasna. Da li je to tačno?

Odgovor: So nam je potrebna da bismo živeli. Ali ako biste pojeli kilo soli, to bi vas verovatno ubilo. Da biste funkcionisali u modernom svetu, potrebna su vam kola, ali ukoliko

ne poštujete pravila saobraćaja ili ukoliko vozite pijani, automobil će postati opasna mašina. Meditacija je upravo takva. Od suštinskog je značaja za naše mentalno zdravlje i blagostanje, ali ukoliko je praktikujete na loš način, može da prouzrokuje probleme. Neki ljudi imaju probleme kao što je depresija, iracionalni strahovi ili šizofrenija i misle da je meditacija instant lek za njihove probleme. Počinju da meditiraju i njihovo stanje se u nekim slučajevima pogorša. Ukoliko imate problem ovakve vrste, treba prvo da potražite pomoć stručnjaka, pa kada vam je bolje da počnete sa meditacijom. Drugi ljudi precene svoje sposobnosti. Počnu sa meditacijom i umesto da idu postepeno, korak po korak, oni ulažu previše energije u meditaciju ili meditiraju u suviše dugim periodima i vrlo brzo postanu iscrpljeni. Ali verovatno je najveći broj problema sa meditacijom posledica “kengur meditacije”. Neki ljudi idu kod jednog učitelja neko vreme i praktikuju tehniku koju on podučava. Nakon nedelju dana poznati učitelj meditacije poseti njihov grad i oni odluče da uključe neke od njegovih ideja u svoju praksu. Ako tako nastave i sa drugim učenjima na koja naiđu, uskoro postanu potpuno zbunjeni. Skakanje, kao kengur, od jednog učitelja do drugog, od jedne meditativne tehnike do druge, jeste greška. Ukoliko nemate nikakvih ozbiljnih mentalnih problema, najbolje što možete da uradite za sebe je da počnete da meditirate i da to radite koristeći svoju sposobnost rasuđivanja.

Pitanje: Koliko ima vrsta meditacija?

Odgovor: Buda je podučavao mnogo različitih vrsta meditacije, od kojih je svaka bila kreirana ili za prevazilaženje određenog problema ili za razvoj određenog psihološkog stanja. Dve najčešće praktikovane i najkorisnije vrste meditacije su sabranost uma na dah - *anapana sati*, i meditacija blagonaklonosti i ljubavi - *metta bhavana*.

Pitanje: Kada bih hteo da praktikujem sabranost uma na dah, kako bi to trebalo da radim?

Odgovor: Trebalo bi da pratite sledeće proste korake – mesto, položaj tela, kako vežbate i koji se problemi javljaju. Prvo, pronađite odgovarajuće mesto, sobu koja nije bučna i gde nećete biti uznemiravani. Drugo, zauzmite udoban položaj. Dobar način da sedite je na jastuku sa prekrštenim nogama, pravim leđima, šakama u krilu i zatvorenim očima. Alternativno, možete sesti na stolicu, pod uslovom da vam je kičma prava. Sledeće je sama vežba. Dok mirno sedite zatvorenih očiju, usredsredite svoju pažnju na udah i izdah. Ovo može da se izvede ili brojanjem daha ili posmatranjem stomaka kako se diže prilikom udaha i spušta prilikom izdaha. Kada počnemo da vežbamo, određeni problemi i poteškoće će se pojaviti. Može se pojaviti iritirajući svrab po telu ili bolovi u kolenima. Ukoliko se ovo dogodi, pokušajte da održavate telo opušteno i bez pokreta i nastavite da držite pažnju na dah. Najverovatnije će vam se pojavljivati nizovi misli i skretati vam pažnju sa daha. Jedini način da se nosite sa ovim je da svaki put strpljivo i blago vratite pažnju na dah. Ukoliko nastavite da radite ovo, vremenom će vam se te misli umiriti, vaša koncentracija će ojačati i doživete trenutke duboke mentalne smirenosti i unutrašnje vedrine.

Pitanje: Koliko dugo treba da meditiram?

Odgovor: Dobro je početi sa petnaestminutnom meditacijom svakoga dana prve nedelje, a onda produžavati meditaciju za pet minuta svake nedelje dok ne dođete na 45 minuta meditiranja. Nakon nekoliko nedelja svakodnevne meditacije primetićete da vam se koncentracija poboljšava.

Pitanje: A meditacija blagonaklonosti i ljubavi? Kako se ona praktikuje?

Odgovor: Kada ste dobro upoznati sa meditacijom sabranosti uma na dah i kada je redovno upražnjavate, možete početi sa meditacijom blagonaklonosti i ljubavi. Treba je upražnjavati dva ili tri puta nedeljno nakon meditacije sabranosti uma na dah. Prvo usmerite pažnju prema sebi i uputite sebi reči kao što su: “Neka ja budem sretan i neka budem dobro. Neka sam miran i staložen. Neka sam zaštićen od svih opasnosti. Neka mi je um oslobođen svake mržnje. Neka mi je srce ispunjeno ljubavlju. Neka sam sretan. Neka budem dobro.” Zatim, jedno po jedno, razmišljajte na taj način o nekoj osobi koju volite, o “neutralnoj” osobi, što će reći osobi koju niti volite niti ne volite i na kraju o osobi koju ne volite. Poželite svakome od njih blagostanje i sreću.

Pitanje: Koje su blagodeti praktikovanja ovakve meditacije?

Odgovor: Ukoliko upražnjavate meditaciju blagonaklonosti i uvida redovno i sa pravim mentalnim stavom, moći ćete da primetite da se u vama događaju veoma pozitivne promene. Primetićete da ste mnogo sposobniji da prihvatite sebe i da oprostite sebi. Primetićete da se vaša osećanja prema voljenim osobama pojačavaju. Primetićete da postajete prijatelji sa ljudima prema kojima ste ranije bili ravnodušni i za koje niste mnogo marili. Takođe ćete primetiti da vam neprijateljstvo i mržnja koje ste imali prema nekim ljudima slabe i da vremenom potpuno iščezavaju. Ponekad, ukoliko znate nekoga ko je bolestan, nesretan ili nailazi na velike poteškoće, možete ga uključiti u svoju meditaciju i često ćete videti kako se njegova situacija poboljšava.

Pitanje: Kako je to moguće?

Odgovor: Kada je ispravno razvijen, um je veoma moćan instrument. Kada bismo mogli da naučimo da usredsređujemo svoju mentalnu energiju i da je projektujemo na druge, to bi imalo efekta na njih. Možda ste već imali slična iskustva. Možda vam se desilo da ste sa puno ljudi u nekoj sobi i da imate osećaj da vas neko gleda. Okrenete se, i zaista neko vas gleda ukočena pogleda. Dogodilo se da ste uhvatili, osetili mentalnu energiju te druge osobe. Meditacija blagonaklonosti i ljubavi je ovakva. Projektujemo našu pozitivnu mentalnu energiju na druge i to ih može postepeno promeniti.

Pitanje: Da li postoje i druge vrste meditacije?

Odgovor: Postoje. Poslednja i verovatno najvažnija vrsta meditacije se zove *vipassana*. Reč *vipassana* znači “videti unutar”, “videti duboko” i obično se prevodi kao meditacija uvida.

Pitanje: Objasnite nam meditaciju uvida.

Odgovor: Tokom meditacije uvida trudimo se da budemo svesni onoga što nam se događa, a da o tome ne razmišljamo ili na to reagujemo.

Pitanje: Šta bi bila svrha toga?

Odgovor: Mi obično reagujemo na naša iskustva tako što ih ili volimo ili nevolimo ili im dozvolimo da pokrenu u nama lavinu misli, sanjarenja ili sećanja. Sve ove reakcije izobličuju i pomućuju naša iskustva, što nam onemogućava da ih pravilno rastumačimo. Razvijajući ne-reagujuću svesnost počinjemo polako da uviđamo zašto nešto mislimo, govorimo ili radimo na određeni način. Naravno, bolje poznavanje sebe može samo da ima pozitivan uticaj na naše živote. Sledeća prednost praktikovanja meditacije uvida je što ona nakon nekog vremena

stvara rastojanje između nas i našeg iskustva. Tada, umesto da automatski i nesvesno reagujemo na svako iskušenje ili izazov, otkrivamo da smo sposobni da se povučemo jedan korak nazad, što nam omogućava da odlučimo da li da reagujemo i kako. Na taj način imamo više kontrole nad našim životom, ne zato što smo razvili čeličnu volju, nego zato što jasnije vidimo.

Pitanje: Znači u pravu sam kada kažem da nam meditacija uvida pomaže da postanemo bolji i sretniji?

Odgovor: Pa, to je početak, veoma važan početak. Meditacija ima mnogo uzvišeniji cilj od toga. Kako naša praksa sazreva i kako se naša svesnost produbljuje, počinjemo da primećujemo da je naše iskustvo vrlo bezlično, da se u stvari odvija bez da ga “ja” izaziva, čak da i ne postoji to “ja” koje ga doživljava. U početku praktikant može da ima samo povremene bleskove ovog iskustva, ali vremenom ovo saznanje postaje jasno.

Pitanje: To zvuči poprilično zastrašujuće.

Odgovor: Zvuči zastrašujuće, zar ne? Zapravo kada ljudi prvi put imaju ovakvo iskustvo, malo su uplašeni, ali ubrzo je strah zamenjen dubokim saznanjem – saznanjem da oni nisu ono što su oduvek mislili da jesu. Postepeno ego slabi i vremenom se potpuno rastvara zajedno sa osećajima “ja” i “moje”. To je momenat kada život jednoga budiste zajedno sa svim njegovim pogledima počinje da se menja. Uzmite samo koliko ličnih, društvenih, pa čak i internacionalnih sukoba imaju svoj koren u egu, u rasnom i nacionalnom ponosu, u osećanju da smo nipodaštavani, poniženi, da nam se preti ili u očajničkom vapaju “Ovo je moje”, “Ono pripada nama”. Prema budističkom učenju pravi mir i sreća se mogu naći tek kada otkrijemo svoj pravi identitet. To je ono što se zove prosvetljenje.

Pitanje: To je vrlo privlačna ideja, ali je u isto vreme i veoma alarmantna. Kako može prosvetljena osoba da funkcioniše u ovom svetu bez osećanja “ja” ili bez osećanja vlasništva.

Odgovor: Pa i prosvetljena osoba može nas s pravom da pita “Kako možete da funkcionišete sa osećanjem sopstva? Kako ste samo sposobni da izdržite sve naprijatnosti i strahove, ljubomoru, pohlepu i sujetu, vašu i drugih ljudi. Nemojte nikada dozvoliti da se razbolite od groznice beskrajnog nagomilavanja – još i još, od zaslepljenosti da uvek budete bolji ili ispred sledeće osobe, od tog užasnog straha da može da vam se desi da sve što imate izgubite?” Izgleda da se prosvetljeni ljudi sasvim dobro snalaze u ovom životu. Oni neprosvetljeni, vi i ja, jesu ti koji imaju i stvaraju probleme sebi i drugima.

Pitanje: Razumem šta hoćete da kažete. Ali koliko dugo morate da meditirate da biste se prosvetlili?

Odgovor: To je nemoguće proceniti i verovatno nije ni bitno. Što ne biste jednostavno počeli da meditirate i videli kuda vas to vodi? Ukoliko praktikujete iskreno i pametno, možete ustanoviti da vam to značajno poboljšava kvalitet života. Vremenom, možete poželeti da dublje istražite meditaciju i Dhammu. Kasnije to može da postane najvažnija stvar u vašem životu. Nemojte počinjati sa nagađanjima i brigama vezanim za više stepene prakse dok se još niste ni otisnuli na put. Idite korak po korak.

Pitanje: Da li mi treba učitelj da me pouči meditaciji?

Odgovor: Učitelj nije absolutno neophodan, ali lično vođstvo od strane nekoga ko je upoznat sa meditacijom velika je pomoć. Nažalost, neki monasi i laici se stavljaju u ulogu učitelja meditacije, a da pri tome ne znaju šta rade. Pokušajte da nađete učitelja koji ima dobru reputaciju, uravnoteženu ličnost i koji je dosledan Budinim učenjima.

Pitanje: Čuo sam da je meditacija danas u širokoj upotrebi i u psihologiji. Da li je to tačno?

Odgovor: Tačno je. Meditacija je danas prihvaćena kao praksa koja ima visok tarapeutski efekat na ljudski um i mnogi profesionalci koji rade na polju mentalnog zdravlja je koriste da kod pacijenata izazovu opuštanje, prevazilaženje strahova i poboljšanje samosvesnosti. Budin uvid u ljudski um pomaže ljudima danas isto onoliko koliko je pomagao i u drevna vremena.

7. Mudrost i saosećanje

Pitanje: Često čujem budiste kako govore o mudrosti i saosećanju. Šta ova dva pojma znače?

Odgovor: Neke religije veruju da je saosećanje ili ljubav (ova dva su veoma slična) najvažniji duhovni kvalitet, ali pri tome greše što ne poklanjaju pažnju mudrosti. Rezultat toga je da možeš da završiš kao jedna dobrodušna budala, veoma ljubazna osoba, ali sa malo ili nimalo razumevanja. Drugi sistemi razmišljanja, kao što je nauka, veruju da mudrost može najbolje da se razvije kada su sve emocije, uključujući saosećanje, odstranjene. Rezultat ovoga je da nauka teži da bude preokupirana rezultatima, zaboravljajući da ona treba da služi čovečanstvu, a ne da ga kontroliše i da njime dominira. Kako su inače naučnici mogli da upotrebe svoja znanja da razviju atomsku bombu, bakterije za biološki rat i tome slične stvari? Budizam uči da morate da razvijete i saosećanje i mudrost da biste bili dobro uravnotežena i kompletna osoba.

Pitanje: Šta je to mudrost prema budizmu?

Odgovor: Najveća mudrost je videti da su u realnosti sve pojave nekompletne, prolazne i bez trajnog sopstva. Ovo razumevanje je potpuno oslobađajuće i vodi do velike sigurnosti i sreće koja se zove nirvana. Međutim, Buda nije mnogo pričao o ovom nivou mudrosti. Nije mudrost jednostavno verovati sve što nam se kaže. Istinska mudrost je da sami za sebe direktno vidimo i razumemo. Tada, na ovom nivou, mudrost je biti otvorenog, pre nego zatvorenog uma, slušati tuđa gledišta pre nego biti ohol, pažljivo istražiti činjenice koje su u suprotnosti sa našim verovanjima radije nego držati glavu u pesku, biti objektivan radije nego imati predrasude, uložiti vreme u formiranje naših stavova i verovanja radije nego prihvatiti prvo ili najemotivnije što nam se ponudi. Biti uvek spreman da promenimo naša verovanja kada su nam prezentovane činjenice koje ih opovrgavaju, to je mudrost. Osoba koja ovako čini je zasigurno mudra i zasigurno će pre ili kasnije da dopre do razumevanja. Put na kome jednostavno poverujete u sve što vam se kaže je lak put. Put budizma zahteva hrabrost, strpljenje, fleksibilnost i pamet.

Pitanje: Mislim da to može veoma mali broj ljudi. Kakva je onda svrha budizma kada samo mali broj ljudi može da ga praktikuje?

Odgovor: Tačno je da nisu još svi spremni za istine budizma. Ali ako neko nije sposoban da razume Budina učenja sada, možda će biti dovoljno zreo za to u idućem životu. Međutim, ima puno onih koji su sposobni da, uz samo malo pravih reči i ohrabrenja, uvećaju svoje razumevanje. Upravo iz toga razloga budisti teže da blago i mirno dele uvide budizma sa ostalima. Buda nas je poučavao iz saosećanja i mi treba da poučavamo druge iz saosećanja.

Pitanje: Šta je to saosećanje prema budizmu?

Odgovor: Kao što mudrost pokriva intelektualnu ili razumnu stranu naše prirode, tako saosećanje pokriva emocionalnu ili osećajnu stranu. Kao mudrost, saosećanje je isključivo ljudska osobina. Reč saosećanje se sastoji od dve reči, “sa” i “osećanje”. To je upravo ono što saosećanje jeste. Kada vidimo nekoga ko je iznuren i u bolu i kada osećamo njegov bol kao da je naš sopstveni i težimo da odstranimo ili umanjimo njegov bol, to je saosećanje. Sve najbolje u ljudskim bićima, sve Budi slične osobine kao što su deljenje, spremnost da se pruži uteha, razumevanje, briga i nežnost – sve ovo su manifestacije saosećanja. Primetićete takođe kod saosećajne osobe da njena briga i ljubav za druge imaju svoje korene u brizi i ljubavi prema sebi. Najbolje ćemo razumeti druge kada zaista razumemo sebe. Možemo imati osećanja za druge samo kada imamo osećanja za sebe. Tako se u budizmu nečiji duhovni razvoj potpuno prirodno razvija u brigu za dobrobit drugih. Budin život veoma dobro ilustruje ovo. On je proveo šest godina boreći se za svoje blagostanje nakon čega je bio u stanju da bude od koristi celom čovečanstvu.

Pitanje: Znači vi kažete da smo najsposobniji da pomognemo drugima nakon što smo pomogli sebi. Nije li to malo sebično?

Odgovor: Mi obično vidimo altruizam, brigu za druge pre nego za sebe, kao nešto što je suprotno sebičnosti, brizi za sebe pre nego za druge. Budizam to ne vidi ni kao jedno ni kao drugo, već radije kao smesu oba. Istinska briga za sebe će postepeno prerasti u brigu za druge, pošto ćemo videti da su drugi zaista isto što i mi. Ovo je istinsko saosećanje. Saosećanje je najlepši dragulj u kruni Budinih učenja.

8. Vegetarijanstvo

Pitanje: Budisti bi trebali da budu vegetarijanci, zar ne?

Odgovor: To nije neophodno. Buda nije bio vegetarijanac, nije učio svoje sledbenike da budu vegetarijanci. Čak i danas ima puno dobrih budista koji nisu vegetarijanci. U budističkom kanonu kaže:

“Biti grub, bez milosti, klevetati, povređivati svoje prijatelje, biti bez srca, arogantan i pohlepan – to je ono što prlja čoveka, a ne jedenje mesa. Ponašati se nemoralno, odbijati da vratite dugove, varati u poslu, uzrokovati razdor među ljudima – to je ono što prlja čoveka, a ne jedenje mesa” (Sn.246-7)

Pitanje: Ali ako jedete meso, odgovorni ste što su te životinje ubijene. Zar to nije kršenje prvog pravila morala?

Odgovor: Tačno je da ste kada jedete meso posredno ili delimično odgovorni za ubijanje životinja, ali to se može reći i za jedenje povrća. Zemljoradnik treba da prska useve insekticidima i otrovima da bi povrće stiglo do vašeg tanjira bez rupa u sebi. Zatim, životinje se ubijaju da bi se obezbedila koža za vaš kaiš ili torbu, sapun koji koristite i za hiljade drugih proizvoda. Nemoguće je živeti bez da ste, na neki način, indirektno odgovorni za smrt drugog bića. Ovo je još jedan primer prve plemenite istine, obično postojanje je patnja i nezadovoljenost. Kada preuzmete na sebe prvo pravilo morala, vi pokušavate da izbegnete da budete direktno odgovorni za ubijanje drugih bića.

Pitanje: Mahajana budisti ne jedu meso.

Odgovor: To nije tačno. Mahajana budisti u Kini izuzetno naglašavaju vegetarijanstvo, ali i monasi i laici (nezaređeni sledbenici) mahajana tradicije u Japanu, Mongoliji i Tibetu obično jedu meso.

Pitanje: Ali ja i dalje smatram da bi budisti trebalo da budu vegetarijanci.

Odgovor: Ukoliko postoji osoba koja je veoma strogi vegetarijanac, ali koja je sebična, neiskrena i zla, a postoji druga osoba koja nije vegetarijanac, ali je obzirna prema drugima, iskrena, darežljiva i ljubazna, koja od ove dve osobe bi bila bolji budista?

Pitanje: Osoba koja je iskrena i ljubazna.

Odgovor: Zašto?

Pitanje: Zato što takva osoba očito ima dobro srce.

Odgovor: Upravo tako. Neko ko jede meso može da ima čisto srce baš kao što i onaj koji ne jede meso može da ima nečisto srce. Prema Budinom učenju, važan je kvalitet srca, a ne sadržaj jelovnika. Ima mnogo ljudi koji strogo paze da ne jedu meso, ali se ne brinu mnogo za svoju sebičnost, neiskrenost, grubost ili ljubomoru. Oni menjaju svoj način ishrane, što je lako da se uradi, a pri tome se ne trude da promene svoje srce, što je teško uraditi. Prema tome, bilo da ste vegetarijanac ili ne, ne zaboravite da je pročišćavanje uma najvažnija stvar u budizmu.

Pitanje: Ali sa budističke tačke gledišta, zar nije osoba čistog srca koja je vegetarijanac bolji budista od osobe čistog srca koja jede meso?

Odgovor: Ukoliko je za vegetarijanca čistoga srca izbegavanje mesa motivisano brigom za životinje i željom da ne bude umešan u okrutnost modernog načina uzgoja životinja, onda je takva osoba definitivno razvila svoju saosećajnost i svoju brigu za druge na viši nivo nego što bi to mogao neko ko jede meso. Mnogi ljudi otkrivaju da kako se razvijaju u Dhammi, prirodno teže ka vegetarijanstvu.

Pitanje: Neko mi je rekao da je Buda umro zato što je pojeo pokvarenu prasetinu. Da li je to tačno?

Odgovor: Ne, to nije tačno. Spisi pominju da je Budin poslednji obrok bilo jelo koje se zove *sukara maddava*. Mi danas ne razumemo značenje ovog izraza, ali reč *sukara* znači svinja tako da ta reč može da se odnosi na pripremu svinjskog mesa, ali može takođe i da se odnosi na vrstu povrća, pecivo ili nešto drugo. Šta god da je to jelo bilo, njegov pomen u spisima je naveo mnoge ljude da poveruju da je Buda umro zato što ga je pojeo. Budi je bilo 80 godina kada je napustio ovaj svet i on je već neko vreme pre smrti bolovao. Istina je da je on umro od starosti.

9. Sreća i sudbina

Pitanje: Šta je Buda učio u vezi sa magijom i proricanjem sudbine?

Odgovor: On je smatrao da su prakse, kao što su proricanje sudbine, nošenje čarobnih amajlija radi zaštite, određivanje “sretnih” mesta za gradnju i određivanje sretnih dana, beskorisna sujeverja i izričito je zabranio svojim sledbenicima da ih upražnjavaju. On je sve ovakve prakse nazivao: “niske veštine”. On je govorio:

“Budući da neki religiozni ljudi, dok žive od hrane koju su im obezbedili verni, zarađuju za život baveći se niskim veštinama, tako pogrešnim načinima sticanja sredstava za život kao što su gledanje u dlan, raspoznavanje znakova, tumačenje snova... donošenje dobre ili loše sreće... izabiranje sretno lokacije za gradnju, monah Gotama se kloni takvih niskih veština, takvih pogrešnih načina sticanja sredstava za život.” (D.I. 9-12)

Pitanje: Zbog čega se onda ljudi ponekad bave ovakvim stvarima i veruju u njih?

Odgovor: Zbog pohlepe, iz straha i zbog neznanja. Onog momenta kada ljudi razumeju Budino učenje, oni uviđaju da čisto srce može da ih zaštiti mnogo bolje nego bilo kakvi papirići, komadići metala, nekoliko otpevanih reči i više se ne oslanjaju na takve stvari. Prema Budinom učenju, iskrenost, ljubaznost, razumevanje, strpljenje, sposobnost da se oprost, darežljivost, vernost i ostali dobri ljudski kvaliteti su oni koji nas istinski štite i potpomažu naš pravi napredak.

Pitanje: Ali neke amajlije zaista pomažu, zar ne?

Odgovor: Znam čoveka koja dobro zarađuje prodavajući amajlije. On tvrdi da vam amajlije mogu doneti sreću, napredak i garantuje da ćete biti sposobni da predvidite brojeve lotoa koji će biti izvučeni u sledećem kolu. Ali, ukoliko je to što on tvrdi tačno, zašto onda on sam nije milioner? Ukoliko te njegove amajlije zaista funkcionišu, zašto onda on ne dobija na lotou nedelju za nedeljom? Jedina njegova sreća je da ima ljudi koji su dovoljno lakomisleni da kupuju njegove amajlije.

Pitanje: Onda, da li postoji tako nešto kao što je “imati sreću”?

Odgovor: U rečniku stoji da “imati sreću” znači “verovati da šta god da se dogodi osobi, dobro ili loše, u sledu događaja jeste posledica slučaja, zle kobi ili sreće”. Buda je u

potpunosti poricao valjanost ovakvog verovanja. Sve što se desi ima specifičan uzrok ili uzroke i mora postojati odnos između uzroka i posledice. Razboleti se, na primer, ima specifične uzroke. Čovek more da dođe u kontakt sa bakterijama i njegovo telo mora da bude dovoljno slabo da bi bakterije mogle da se zapate. Postoji jasna veza između uzroka (bakterija i oslabljenog tela) i posledice (oboljenja), jer znamo da bakterije napadaju organizme i prouzrokuju bolest. Međutim, nikakva povezanost ne može da se nađe između nošenja papirića na kojima su ispisane nekakve reči i bogatstva i zdravlja. Budizam uči da sve što nam se desi, desi se zbog jednog ili više uzroka, a ne zbog sreće, slučajnosti ili sudbine. Ljudi koji su zainteresovani za sreću uvek pokušavaju da nešto pridobiju – obično više novca i bogatstva. Buda uči da je mnogo važnije razviti naša srca i umove. On kaže:

“Imati duboko znanje i umeće, biti dobro istreniran i koristiti dobro izabrane reči, to je najbolja sreća. Pružati podršku svojim roditeljima, brinuti se za svoju suprugu i decu i imati jednostavan životni stil, to je najbolja sreća. Biti darežljiv, pravedan, pomagati rođacima, biti neokaljan u svojim postupcima, to je najbolja sreća. Uzdržavati se od zla i od jakih pića, biti uvek postojan u vrlini, to je najbolja sreća. Poštovati i slušati dobru Dhammu ponizno, zadovoljno, zahvalno, to je najbolja sreća.” (SN261-6)

10. Monasi i monahinje

Pitanje: Institucija monaštva je veoma važna u budizmu. Koja je svrha postojanja monaha i monahinja i šta oni treba da rade?

Odgovor: Buda je ustanovio red monaha i monahinja yato da bi obezbedio okruženje u kome bi duhovni razvoj bio lakši. Zajednica nezaređenih sledbenika, laika, obezbeđuje monasima i monahinjama ono što će podmiriti njihove osnovne životne potrebe – hranu, odeću, sklonište i lekove – tako da ovi mogu da posvete svoje vreme proučavanju i praktikovanju Dhamme. Red i jednostavan način života koji se vodi u manastiru pospešuju unutrašnji mir i meditaciju. Zauzvrat, od monaha i monahinja se očekuje da dele svoje znanje sa zajednicom i da svojim ponašanjem budu primer drugima kako bi dobar budista trebalo da živi. U praktičnom životu se ova osnovna uloga monaštva ponekad proširivala daleko izvan granica koje je Buda originalno postavio, pa danas monasi i monahinje ponekad rade kao učitelji u školama, socijalni radnici, umetnici, lekari, pa čak i kao političari. Jedni tvrde da je preuzimanje takvih uloga u redu ukoliko unapređuje i širi budizam. Drugi opet ukazuju na to da monasi i monahinje kroz ovakve delatnosti suviše lako bivaju uvučeni u probleme ovoga sveta i zaboravljaju razlog svog odlaska u manastir.

Pitanje: Da li neko treba da bude monah, odnosno monahinja da bi se prosvetlio?

Odgovor: Naravno da ne treba. Neki od Budinih najnaprednijih sledbenika su bili svetovni ljudi i žene. Neki su bili dovoljno duhovno razvijeni da su mogli da daju uputstva monasima. Najvažnija stvar u budizmu je nivo razumevanja, a to nema nikakve veze sa time da li neko nosi žuti monaški ogrtač ili farmerke, da li živi u manastiru ili u kući. Neki ljudi mogu da dođu do zaključka da im je manastir, sa svim svojim prednostima i manama, najbolje

okruženje za duhovni rast. Drugi opet mogu da zaključe da im je dom, sa svim svojim radostima i tugom, najbolje okruženje. Svi se razlikujemo.

Pitanje: Zašto monasi i monahinje nose žuti ogrtač?

Odgovor: Kada bi drevni Indusi gledali u džunglu, oni bi uvek mogli da kažu koje lišće će da opadne sa grana jer je to lišće bilo ili žuto, narandžasto ili braon. Zbog toga je žuta boja u Indiji postala boja napuštanja svetovnog života. Ogrtači monaha i monahinja su žuti tako da deluju kao stalni podsetnik na važnost nevezivanja, napuštanja, odustajanja.

Pitanje: Zbog čega monasi i monahinje briju glave?

Odgovor: Svi pazimo na svoj izgled, naročito kosu. Žene smatraju da je frizura veoma važna, a muškarci su zabrinuti da ne očelave. Održavanje frijure traži dosta vremena. Brijanjem glave, monasi i monahinje daju sebi više vremena da se bave bitnim stvarima. Takođe brijanje glave simbolizuje ideju davanja većeg značaja unutrašnjoj promeni nego spoljašnjem izgledu.

Pitanje: U redu je postati monah, ali šta bi se dogodilo kada bismo svi postali monasi?

Odgovor: Takvo pitanje je moguće postaviti i za svako drugo zanimanje. "U redu je postati zubar, ali šta bi se dogodilo kada bismo svi postali zubari. Tada ne bi bilo učitelja, kuvara, taksista." "U redu je postati učitelj, ali šta bi se dogodilo kada bismo svi postali učitelji. Tada ne bi bilo zubara, itd." Buda nije sugerisao da svi treba da postanemo monasi i monahinje i zaista to se nikada neće ni dogoditi. Međutim, uvek će biti ljudi koji će biti ptivučeni jednostavnošću monaškog života i povlačenjem is sveta, a pre svega koji će pronaći nadahnuće u Budinom učenju. Kao i zubari i učitelji, i ovi ljudi će imati specijalizovana umeća i znanja koji će biti od pomoći zajednici u kojoj žive.

Pitanje: To se može reći za one koji poučavaju, pišu knjige ili se bave socijalnim radom. Šta je sa monasima i monahinjama koji ne rade ništa drugo nego što sede i meditiraju. Kako su oni korisni društvu?

Odgovor: Mogli bismo uporediti monaha koji meditira sa naučnikom istraživačem. Društvo finansira naučnika dok on sedi u laboratoriji i izvodi eksperimente, jer se nada da će on vremenom otkriti ili izumeti nešto što će biti na opšte dobro. Tako i budističko društvo daje podršku monahu koji meditira (a njegove potrebe su veoma skromne), jer se nada da će on ostvariti mudrost i uvid koji će biti na opšte dobro. Čak i pre nego što se ovo desi, čak i u slučaju da se ne desi, monaštvo koje meditira može biti na korist drugima. U nekim današnjim društvima "životni stil bogatih i slavnih", sa svom svojom ekstravagantnošću, neumerenom potrošnjom i povlađivanjem svakoj želji, smatra se idealom, onim što treba slediti ili na čemu bar treba zavideti. Monah koji meditira nam daje primer da čovek ne mora da bude bogat da bi bio zadovoljan. Pokazuje nam da blagi i jednostavni životni stil takođe ima svoje prednosti.

Pitanje: Čuo sam da više ne postoje budističke monahinje. Da li je to istina?

Odgovor: Buda je tokom svoga života osnovao ženski monaški red i u prvih pet ili šest stotina godina monahinje su imale značajnu ulogu u širenju i razvoju budizma. Ali iz nekog nejasnog razloga monahinje nikada nisu uživale isto poštovanje i istu podršku kao monasi, pa je u Indiji i u jugo-istočnoj Aziji ovaj red zamro. Međutim, u Tajvanu, Koreji i Japanu red monahinja je nastavio da se rayvija. U današnjoj Šri Lanki se preduzimaju koraci da se

ponovo uspostavi ovaj red uz pomoć monahinja sa Tajvana iako neki tradicionalisti nemaju baš mnogo entuzijazma po ovom pitanju. Međutim, ukoliko sledimo Budine originalne namere, jedino je ispravno da i žene kao i muškarci imaju mogućnost da žive monaškim životom i uživaju njegove blagodati.

11. Budistički kanon

Pitanje: Skoro sve religije imaju neku vrstu Svetog Pisma ili Biblije. Koja je budistička sveta knjiga?

Odgovor: Sveta knjiga budizma je Tipitaka. Napisana je na drevnom indijskom jeziku pali, koji je veoma blizak jeziku koji je sam Buda govorio. Tipitaka je ogromna knjiga. Engleski prevod Tipitake se sastoji od 40 tomova.

Pitanje: Šta znači naziv Tipitaka?

Odgovor: Reč Tipitaka je sačinjena od dve reči, “ti” što znači “tri” i “pitaka” što znači “košara”. Prvi deo imena “Tipitaka” se odnosi na činjenicu da su budistički spisi svrstani u tri grupe. Prva grupa, koja se zove *Sutta pitaka*, se sastoji od Budinih govora kao i od govora njegovih prosvetljenih sledbenika. Materijal u *Sutta pitaki* je veoma raznovrstan, što omogućava da se istine kojima je Buda poučavao prenose različitim vrstama ljudi. Mnogi od Budinih govora su u obliku propovedi, dok drugi imaju formu dijaloga. Drugi delovi, kao što je *Dhammapada*, predstavljaju Budino učenje kroz poeziju. Đatake, da dam i drugi primer, sastoje se iz divnih priča u kojima su često glavni likovi životinje. Drugi deo Tipitake je *Vinaya pitaka*. Ova pitaka se sastoji iz pravila i propisa za monahe i monahinje, saveta u vezi sa manastirskom administracijom i procedurama, kao i od istorije ranog monaškog reda. Poslednji, treći deo Tipitake se zove *Abhidhamma pitaka*. To je vrlo složeni i profinjeni pokušaj da se analiziraju i klasifikuju svi činiooci koji zajedno sačinjavaju osobu. Iako je ovaj deo Tipitake nastao nešto kasnije od prva dva, on ne sadrži ništa što bi bilo u suprotnosti sa njima.

A sada o reči “pitaka”. U drevnoj Indiji su građevinari prenosili građevinski materijal sa jednog mesta na drugo koristeći košare. Jedan radnik bi nosio košaru na glavi određenu razdaljinu, gde ju je predavao drugom radniku, koji bi nosio košaru do trećeg i tako dalje. Pismo je postojalo u Budino vreme, ali je medijum na kome je pisano smatran manje pouzdanim od ljudske memorije. Knjiga je mogla da istruli na monsunskim kišama ili da je pojedu beli mravi, a memorija jedne osobe može da traje dokle god ta osoba živi. Zbog toga su monasi i monahinje memorisali Budine govore i prenosili ih sa kolena na koleno, baš kao što su i građevinari prenosili zemlju i cigle jedan drugome u košarama. Zbog toga se tri grupe budističkih spisa nazivaju košarama. Nakon što je bila sačuvana na ovaj način nekoliko stotina godina, Tipitaka je na kraju zapisana u Šri Lanki oko 100 godina pre naše ere.

Pitanje: Ukoliko su zapisi prvo bili čuvani u ljudskoj memoriji toliko dugo, oni mora da su nepouzdan. Veći deo Budinog učenja bi mogao biti izgubljen ili izmenjen.

Odgovor: Očuvanje spisa je bio zajednički napor zajednice monaha i monahinja. Oni bi se periodično sastajali i pevali celu Tipitaku ili njene delove. Ova praksa je učinila gotovo nemogućim da se nešto doda ili izgubi. Razmišljajte o tome na sledeći način. Ako grupa od sto ljudi nauči pesmu napamet i ukoliko dok je zajedno pevaju neko pogreši tekst ili namerno

pokuša da ubaci novi stih, šta će se desiti? Većina, koja je memorisala pesmu korektno, sprečiće tu osobu da izmeni pesmu. Takođe je bitno imati na umu da u to vreme nisu postojali televizija, novine ili reklame koji bi rastrojili ili uneli pometnju u ljudski um, što zajedno sa činjenicom da su monasi i monahinje meditirali, znači da su imali izuzetno dobru memoriju. Čak i danas, toliko godina nakon što su knjige ušle u upotrebu, postoje monasi koji mogu da recituju celu Tipitaku napamet. Burmanski monah Mengong Sayadaw može ovo da uradi i ušao je u Ginisovu knjigu rekorda kao čovek sa najboljom memorijom na svetu.

Pitanje: Koliko su važni spisi u budizmu?

Odgovor: Budisti ne smatraju da je Tipitaka božansko nepogrešivo otkrivenje koje dolazi od boga i da oni moraju da veruju u svaku njenu reč. To su zapisi učenja jednog velikog čoveka koji nude objašnjenja, savete, vođstvo i podstrek, koji treba da se čitaju sa pažnjom i poštovanjem. Naša namera bi trebalo da bude da razumemo učenje Tipitake, a ne samo da joj slepo verujemo. Prema tome ono što je Buda govorio treba uvek da se proveri na osnovu našeg ličnog iskustva. Moglo bi se reći da je pristup dobro informisanog budiste spisima sličan stavu naučnika koji čita rad iz nekog naučnog žurnala. Jedan naučnik izvodi eksperiment i onda objavljuje svoje nalaze i zaključke u naučnom časopisu. Drugi naučnik će da pročita taj rad sa uvažavanjem, ali ga neće smatrati valjanim i merodavnim dok i on ne izvede isti eksperiment i ne dobije iste rezultate.

Pitanje: Ranije ste pomenuli *Dhammapadu*. Šta je to?

Odgovor: *Dhammapada* je jedan od najmanjih radova iz prvog dela Tipitake. Ime može biti prevedeno kao "Put istine" ili "Stihovi istine". Sastoji se od 423 stiha, od kojih su neki jezgroviti, a neki duboki, neki sadrže dopadljiva poređenja, a neki izuzetnu lepotu, a sve ih je izgovorio Buda. Zbog toga je *Dhammapada* najpopularniji deo budističke literature. Prevedena je na većinu glavnih jezika i smatra se remek-delom svetske religiozne literature.

Pitanje: Neko mi je rekao da nikada ne treba da stavim spise na pod ili pod mišku, nego da treba da ih ostavljam na nekom visokom mestu. Da li je to tačno?

Odgovor: Daskora su u budističkim zemljama, kao u srednjovekovnoj Evropi, knjige bile retkost i prema tome veoma vredne. Zbog toga su knjige uvek bile tretirane sa puno poštovanja i običaj koji ste upravo opisali je primer toga. Međutim, iako nema ništa loše u običajima i tradiciji, većina ljudi bi se danas složila da je najbolji način ukazivanja poštovanja budističkim spisima praktikovanje učenja koja oni sadrže.

Pitanje: Nalazim da mi je teško da čitam budističke spise. Čini mi se da su predugački, puni ponavljanja i dosadni.

Odgovor: Kada otvorimo religiozne spise, očekujemo da pročitamo reči ushićenja, zanosa i slave koje će nam doneti polet i inspiraciju. Zbog toga osoba koja čita budističke spise može lako da bude razočarana. Iako neki od Budinih govora sadrže izuzetan šarm i lepotu, većina njih liči na filozofske teze sa definicijama pojmova, pažljivo promišljenim dokazima, detaljnim savetima u vezi sa ponašanjem i meditacijom i precizno izraženim istinama. Ovi govori su više upućeni intelektu slušalaca nego njihovim emocijama. Kada prestanemo da poredimo budističke spise sa spisima drugih religija videćemo da oni sadrže svojevrsnu lepotu - lepotu jasnoće, dubine i mudrosti.

Pitanje: Pročitao sam da su budistički spisi originalno bili napisani na listovima palminog drveta. Zašto?

Odgovor: U vreme kada su spisi pili pisani, u Indiji i Šri Lanki papir još nije bio pronađen. Obični dokumenti, kao što su pisma, ugovori, izveštaji i akta su bili pisani ili na životinjskoj koži ili na tankim listovima metala ili na palminom lišću. Budisti nisu želeli da koriste životinjsku kožu, a pisanje na tankim listovima metala bi bilo i skupo i mučno. Zato su korišćeni palmine listovi. Nakon što prođu kroz posebnu pripremu, listovi bi bili povezani žicom i ukoričeni drvenim koricama. Tako bi postali zgodni za upotrebu i dugotrajni, baš kao i moderne knjige. Kada je Budizam stigao u Kinu, spisi su zapisivani na svilu i papir. Oko 500 godina kasnije je potreba za proizvodnjom velikog broja primeraka dovela do izuma štamparije. Najstarija štampana knjiga na svetu je kineski prevod jednog od Budinih govora, izdat 828. godine nove ere.

12. Istorija i razvoj

Pitanje: Danas je budizam religija velikog broja ljudi u mnogim zemljama. Kako se to dogodilo?

Odgovor: Sto pedeset godina nakon Budine smrti, njegovo učenje se uveliko proširilo po celoj severnoj Indiji. Zatim se, oko 262. godine pre naše ere, indijski car Ašoka Maurja preobratio u budizam i proširio Dhammu kroz celo svoje carstvo. Budizam je mnoge ljude privukao svojim visokim etičkim standardima i protivljenjem hinduističkom sistemu kasti. Ašoka je takođe sazvao veliki sabor monaške zajednice i potom poslao monahe, misionare u susedne zemlje, pa čak i u daleku Evropu. Najuspešnija od svih je bila misija u Šri Lanki. Ostrvo je postalo budističko i ostalo takvo sve do današnjih dana. Ostale misije su prenele budizam u južnu i zapadnu Indiju, Kašmir, južni deo današnje Burme i poluostrvski deo Tajlanda. Oko sto godina nakon ovoga su Avganistan i planinski deo severne Indije prihvatili budizam i njihovi monasi i trgovci su odatle postepeno širili svoju veroispovest u centralnu Aziju i na posletku u Kinu, odakle je ona kasnije prodrla u Koreju i Japan. Interesantno je ovde primetiti da je budizam jedini strani sistem razmišljanja koji je ikada uhvatio koren u Kini. Negde u dvanaestom veku je budizam postao glavna veroispovest u Burmi, Tajlandu, Laosu i Kambodži, uglavnom zahvaljujući naporu monaha iz Šri Lanke.

Pitanje: Kada je i kako Tibet prihvatio budizam?

Odgovor: Negde u osmom veku je tibetanski kralj poslao svoga ambasadora u Indiju da dovede monahe i prenese budističke spise na Tibet. Budizam je tamo pustio koren, ali nije postao glavna veroispovest delimično zbog suprotstavljanja sveštenika tamošnje domaće religije koja se zvala bon. Nakon toga, veliki broj monaha i učitelja iz Indije dolazi na Tibet i budizam tamo postaje čvrsto ustoličen. Od tada, Tibet je jedno od najjačih budističkih uporišta.

Pitanje: Znači budizam je postao široko rasprostranjena veroispovest?

Odgovor: Ne samo to, nego postoji veoma malo primera da se budizam sukobljavao sa religijama na koje je naišao dok se širio ili da je širen uz pomoć osvajačkih armija. Budizam je uvek bio blagi način življenja, tako da je sama ideja korišćenja sile ili pritiska da bi se nametnulo verovanje oprečna budizmu.

Pitanje: Kakav je uticaj imao budizam na zemlje u kojima se proširio?

Odgovor: Kada su monasi misionari išli u različite zemlje, oni su obično sa sobom nosili više od samog Budinog učenja. Donosili su tim zamljama i najbolje darove indijske civilizacije. Monasi su ponekad bili obrazovani u oblasti medicine, pa su uvodili nove ideje u područja gde one prethodno nisu postojale. Ni Šri Lanka, ni Tibet, a ni mnoga područja centralne Azije nisu imala svoje pismo dok ga nisu monasi uveli. Naravno, sa pismom su stigla i nova znanja i nove ideje. Pre dolaska budizma, Tibetanci i Mongoli su bili divlji, necivilizovani narodi, a budizam ih je učinio blagim i civilizovanim. Čak je i u Indji žrtvovanje životinja izašlo iz prakse zahvaljujući budizmu, a kastinski sistem je oslabio, bar za neko vreme. Čak i danas, kada se budizam širi po Evropi i Americi, može se primetiti uticaj njegovog uvida u ljudski um na modernu zapadnu psihologiju.

Pitanje: Zašto je budizam zamro u Indiji.

Odgovor: Niko još nije dao zadovoljavajuće objašnjenje ovog nesretnog razvoja događaja. Neki istoričari tvrde da je u Indiji budizam postao toliko korumpiran da su se ljudi okrenuli protiv njega. Drugi kažu da je usvojio previše hinduističkih ideja i vremenom postao nerazpoznatljiv od hinduizma. Druga teorija je da su monasi počeli da se okupljaju u velikim manastirima koji su bili finansijski potpomognuti od strane kraljeva i da ih je to otuđilo od običnih ljudi. Šta god da je razlog, indijski budizam je već u osmom ili devetom veku bio u ozbiljnom padu. Kompletno je nestao tokom haosa i nasilja koje su doneli islamski okupatori Indije u trinaestom veku.

Pitanje: Ali u Indiji i dan danas ima nešto budista, zar ne?

Odgovor: Ima, i zaista od sredine dvadesetog veka budizam je ponovo počeo da raste u Indiji. Godine 1956. godine se vođa "nedodirljivih" [1] u Indiji preobratio u budizam, jer su on i njegovi ljudi mnogo propatili zbog kastinskog sistema. Od tada je osam miliona ljudi prešlo u budizam i taj broj i dalje raste.

Pitanje: Kada je budizam prvi put stigao na zapad?

Odgovor: Prvi Zapadnjaci koji su postali budisti su verovatno bili Grci koji su se selili u Indiju pred invazijom Aleksandra Velikog u trećem veku pre nove ere. Jedna od najvažnijih drevnih budističkih knjiga, *Milindapanha*, sastoji se od dijaloga između indijskog monaha Nagasene i indijsko-grčkog kralja Milinde. U novijoj prošlosti budizam je počeo da izaziva divljenje i poštovanje Zapada pred kraj devetnaestog veka, kada su naučnici počeli da prevode budističke spise i pišu o budizmu. Na početku dvadesetog veka je nekoliko Zapadnjaka počelo da naziva sebe budistima, a jedan ili dva su se čak i zamonašili. Od šezdesetih godina ovoga veka broj zapadnih budista konstantno raste i danas oni čine malu, ali značajnu populaciju u većini zapadnih zemalja.

Pitanje: Da li možete da nam kažete nešto o različitim pravcima u budizmu?

Odgovor: U svom najvećem usponu, budizam se proširio od Mongolije do Maldivskih ostrva, od Balka na severu Avganistana do Balijsa, pa je trebalo da se uklopi u mnogo različitih kultura. Dalje, opstao je mnogo vekova i trebalo ga je prilagođavati kako se socijalni i intelektualni život razvijao. Kao posledica toga, iako je suština Dhamme ostala ista, njen spoljni oblik se znatno promenio. Danas imamo tri glavna pravca u budizmu – teravada, mahajana i vađrajana.

Pitanje: Šta je teravada?

Odgovor: Ime teravada znači “učenje starih” i bazirano je uglavnom na pali Tipitaki, najstarijem i najkompletnijem zapisu Budinog učenja. Teravada je konzervativniji oblik budizma, čiji su nosioci monasi, i koji stavlja naglasak na osnove Dhamme i teži jednostavnijem i umerenijem pristupu. Teravada se danas uglavnom praktikuje u Šri Lanki, Burmi, Tajlandu, Laosu i Kambodži.

Pitanje: Šta je mahajana budizam?

Odgovor: Otprilike do prvog veka pre nove ere neki od iskaza Budinog učenja su dublje istraženi. Takođe, društvo se razvijalo i to je zahtevalo novije i relevantnije tumačenje učenja. Mnogo škola je izraslo iz ovih novih razvoja i tumačenja i one su dobile zajednički naziv mahajana, što znači “veliki put”, zato što su tvrdile da su relevantne za svakoga, a ne samo za monahe i monahinje koji su odbacili svetovni život. Mahajana je vremenom postala preovlađujući oblik budizma u Indiji i danas se praktikuje u Kini, Koreji, Tajvanu, Vijetnamu i Japanu. Neki sledbenici teravade tvrde da je mahajana izvitopereno Budino učenje. Sledbenici mahajane, međutim, ukazuju na to da je Buda prihvatao promenu kao jednu od najfundamentalnijih istina, te da njihova interpretacija budizma nije ništa veća deformacija Dhamme nego što je hrast deformacija žira.

Pitanje: Često se srećem sa pojmom “hinajana”. Šta ovaj pojam znači?

Odgovor: Dok se mahajana razvijala, htela je da bude raspoznatljiva od starijih škola budizma, pa se nazvala mahajana, “veliki put”. Na osnovu toga je starije škole nazvala hinajana, što znači “mali put”. Prema tome, hinajana je u neku ruku sektaški naziv koji mahajanisti daju teravadinima.

Pitanje: Šta je to vađrajana?

Odgovor: Ovaj pravac budizma se pojavio u Indiji u šestom i sedmom veku nove ere. U to vreme je hinduizam doživljavao veliki preporod u Indiji. Kao posledica toga, neki budisti su bili pod uticajem nekih oblika hinduističke prakse, specijalno služenja božanstvima i upotrebe složenih rituala. U jedanaestom veku je vađrajana postala sasvim ustaljena na Tibetu, gde je prolazila kroz dalji razvoj. Sama reč vađrajana znači “dijamantski put” i odnosi se na navodno “nesalomivu” logiku koju vađnajanisti koriste da opravdaju i odbrane neke od svojih ideja. Vađrajana se više oslanja na tantričku literaturu nego na tradicionalne budističke spise, pa je zbog toga takođe poznata i pod imenom tantrajana. Vađnajana danas preovlađuje u Mongoliji, Tibetu, Ladaku, Nepal, Butanu i među Tibetancima koji žive u Indiji.

Pitanje: Ovo sve može biti veoma zbunjujuće. Ukoliko želim da praktikujem budizam, kako mogu da izaberem koji pravac da sledim?

Odgovor: Verovatno bismo to mogli da uporedimo sa rekam. Ukoliko odete na izvor reke, a zatim na njeno ušće, verovatno će vam reka na ova dva mesta izgledati potpuno različito. Ali, ako biste pratili reku od njenog izvora kako krivuda na svom putu kroz brda i doline, preko vodopada, pored brojnih malih pritoka, vremenom biste stigli do ušća i shvatili zašto ušće izgleda tako različito od izvora. Ukoliko želite da studirate budizam, krenite od najstarijih osnovnih učenja - četiri plemenite istine, plemeniti osmostruki put, život istorijskog Bude i tako dalje. Potom izučavajte kako su i zašto ova učenja dalje evoluirala, a zatim se fokusirajte na pristup budizmu koji vam najviše odgovara. Tada će vam biti nemoguće da kažete da je izvor reke inferioran u odnosu na ušće, niti da kažete da je ušće izobličenje izvora.

Napomena prevodioca

[1] Radnici koji rade najniže poslove u društvu u vrlo zagađenom okruženju se u kastinskom sistemu smatraju “zagađenim” i zbog toga “nedodirljivima”. Oni nemaju skoro nikakva prava u društvu. To je najgora osobina kastinskog sistema.

13. Postati budista

Pitanje: Ono što ste do sada rekli mi je veoma interesantno. Kako da postanem budista?

Odgovor: Bio jednom jedan čovek koji se zvao Upali. On je pripadao drugoj religiji i došao je kod Bude da bi se sa njime raspravljao i preobratio ga u svoju veroispovest. Ali nakon razgovora sa Budom, bio je toliko impresioniran da je odlučio da postane njegov sledbenik. No, Buda mu je rekao:

“Prvo dobro razmisli o tome. Ispravno istraživanje je dobro za tako poznatog čoveka kao što si ti.”

“Sada sam još sretniji kada mi je Blaženi rekao cPrvo dobro razmisli o tome. Ispravno istraživanje je dobro za tako poznatog čoveka kao što si ti. Kada bi pripadnici druge veroispovesti dobili mene za sledbenika, oni bi paradirali kroz ceo grad sa parolama cUpali je postao sledbenik naše veroispovesti!c Ali Blaženi mi je rekao cPrvo dobro razmisli o tome. Ispravno istraživanje je dobro za tako poznatog čoveka kao što si ti.” (M II.379)

Najvažnija stvar u budizmu je razumevanje, a za razumevanje je potrebno vreme. Prema tome, nemojte da impulsivno srljate u budizam. Provedite neko vreme postavljajući pitanja i pažljivo razmatrajući ovu odluku, pa je *tek onda* donesite. Buda nije bio zainteresovan za stvaranje velikog broja sledbenika. Njemu je bilo važno da ljudi prate njegovo učenje zato što su ga prethodno pažljivo istražili i razmotrili činjenice.

Pitanje: Ukoliko bih ja učinio to što tražite (ispitao Budino učenje) i došao do zaključka da je učenje prihvatljivo, šta bih onda trebalo da uradim da bih postao budista?

Odgovor: Najbolje bi bilo da se priključite nekom budističkom hramu ili budističkoj grupi, da im date podršku, da primite podršku od njih i da nastavite još da proučavate Budino učenje. Onda, kada ste spremni, možete i formalno postati budista prihvatanjem Tri utočišta.

Pitanje: Šta su “Tri utočišta”?

Odgovor: Utočište je mesto na koje ljudi idu kada su u nevolji ili kada im treba sigurnost i zaštita. Postoji više vrsta utočišta. Kada su ljudi nesretni, oni traže utočište u svojim prijateljima, kada su zabrinuti i uplašeni, neki ljudi traže utočište u lažnim nadama i verovanjima. Kada im se smrt približi, neki ljudi traže utočište u verovanju u večni raj. Ali, kako Buda tvrdi, nijedno od ovih nije pravo, istinsko utočište, jer nijedno od njih ne daje utehu i sigurnost zasnovanu na realnosti.

Zaista ova utočišta nisu bezbedna, nisu uzvišena. Nisu utočišta u kojima je čovek oslobođen svake patnje. Ali uzeti utočište u Budi, Dhammi i Sanghi, videti sa pravim razumevanjem četiri Plemenite istine, patnju, uzrok patnje, prestanak patnje i plemeniti osmostruki put koji vodi ka prestanku patnje, to je zaista bezbedno utočište, to je zaista uzvišeno utočište. To je utočište u kome je čovek oslobođen svake patnje. Dhp. 189-192

Uzeti utočište u Budi znači prihvatiti sa sigurnošću činjenicu da je moguće postati potpuno prosvetljen i savršen, baš kao što je bio Buda. Uzeti utočište u Dhammi znači razumeti četiri Plemenite istine i bazirati svoj život na Plemenitom osmostrukom putu. Uzeti utočište u Sanghi znači potražiti podršku, inspiraciju i vođstvo od svih onih koji hodaju Plemenitim osmostrukim putem. Čineći ovo, osoba postaje budista i na taj način čini prve korake na putu koji vodi prema *nibbani*.

Pitanje: Koje promene su se desile u vašem životu od kada ste uzeli tri utočišta?

Odgovor: Kao i milioni drugih tokom poslednjih 2500 godina, i ja sam došao do zaključka da je Budino učenje razjasnilo ovaj zamršeni svet, dalo smisao besmislenom životu, dalo humanu i saosećajnu etiku da mi bude vodilja u životu i pokazalo mi kako mogu da ostvarim stanje čistoće i savršenstva u sledećem životu. Jedan pesnik u drevnoj Indiji je napisao o Budi:

Ići njemu po utočište, pevati njemu hvalospeve, ukazati njemu poštovanje i boraviti u njegovom učenju (Dhammi), to znači delati sa razumevanjem.

Ja se sa ovim rečima potpuno slažem.

Pitanje: Imam prijatelja koji se stalno trudi da me preobrati u svoju veroispovest. Ja zaista nisam zainteresovan za njegovu veroispovest, što sam mu i rekao, ali on neće da me ostavi na miru. Šta mogu da uradim?

Odgovor: Prvo što treba da razumete da ta osoba nije zaista vaš prijatelj. Pravi prijatelj vas prihvati onakvog kakvi jeste i poštuje vaše želje. Pretpostavljam da se ova osoba samo pretvara da je vaš prijatelj da bi vas preobratala u svoju veru. Ljudi koji pokušavaju da vam nametnu svoju volju definitivno nisu vaši prijatelji.

Pitanje: Ali on kaže da želi da deli svoju religiju sa mnom.

Odgovor: Deliti svoju religiju sa drugima je dobro. Ali ono što vam ja sugerisem je da vaš prijatelj ne zna razliku između “deliti” i “nametati”. Ukoliko imam jabuku, ponudim vam pola i vi prihvatite moju ponudu, onda sam podelio jabuku sa vama. Međutim, ukoliko mi kažete “Hvala, ali ja sam već jeo”, a ja nastavim da insistiram da uzmete pola jabuke dok napokon ne

popustite pred mojim pritiskom, onda se to teško može nazvati deljenjem. Ljudi kao vaš “prijatelj” pokušavaju da preruše svoje loše ponašanje nazivajući ga “deljenjem”, “ljubavljju” ili “darežljivošću”, ali kako god da ga zovu, njihovo ponašanje je grubo, nepristojno i sebično.

Pitanje: Onda kako mogu da ga zaustavim?

Odgovor: Jednostavno. Prvo, raščistite sa sobom šta je to što želite. Drugo, kratko i jasno mu to kažite. Treće, kada počne da vam postavlja pitanja kao što su: “Kakva su tvoja verovanja u vezi sa ovom stvari?” ili “Zašto ne pođeš sa mnom na sastanak?”, jasno, učtivo i dosledno mu ponovite svoj prvobitni stav. “Hvala na pozivu, ali ja ne želim da dođem”. “Zašto ne?”. “To je zaista moja privatna stvar. Zaista ne želim da dođem”. “Ali biće puno interesantnih ljudi tamo”. “Siguran sam da će biti, ali ja ne želim da dođem”. “Pozivam te zato što brinem za tebe”. “Drago mi je da se brinaš za mene, ali ja ne želim da dođem”. Ukoliko jasno, strpljivo i dosledno ponavljate svoj stav i odbijete da mu dozvolite da vas uvuče u diskusiju, on će pre ili kasnije odustati. Šteta je što morate ovo da radite, ali je važno da ljudi shvate da ne mogu da nameću svoja verovanja i svoje želje drugima.

Pitanje: Da li bi budisti trebalo da dele Dhammu sa drugima?

Odgovor: Naravno da bi trebalo. Ja verujem da većina budista ume da razluči “deliti” od “nametati”. Ako vas ljudi pitaju o budizmu, recite im. Čak im možete reći o Budinom učenju i bez da vas oni pitaju. Ali ukoliko vam oni, bilo svojim rečima ili svojim postupcima, stave do znanja da nisu zainteresovani, prihvatite to i poštujujte njihove želje. Takođe je važno da imate na umu da ćete ljudima prenositi Dhammu mnogo efikasnije svojim delima, nego držeći im propovedi. Pokažite ljudima Dhammu tako što ćete uvek biti uviđavni, ljubazni, tolerantni, pravedni i iskreni. Dozvolite da se Dhamma ogleda u vašem govoru i vašim delima. Ukoliko svako od nas, vi i ja, poznaje Dhammu temeljno, praktikuje je u potpunosti i deli je darežljivo sa drugima, možemo biti od velike koristi i sebi samima, a takođe i drugima.